

Una experiència urbana retrobada

Les comunitats jardí a Catalunya

Tesi Doctoral

JORDI FRANQUESA I SÀNCHEZ

Director de tesi

Joaquim Sabaté i Bel

Febrer de 2008

Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori

Universitat Politècnica de Catalunya

3. El projecte. Un estudi comparatiu.

En aquest capítol s'estudien i analitzen les particularitats dels elements de projecte corresponents a les comunitats jardí, amb el propòsit de poder reconèixer aquells elements invariants associables a cada família i a cada model definit en el capítol anterior. Pel desenvolupament d'aquest capítol s'ha emprat fonamentalment el treball de l'Annex, que estudiava amb detall algunes de les comunitats jardí més representatives de cada model.

3.1 L'ESTRUCTURA URBANA

L'ampli i divers ventall de propostes de les comunitats jardí suggereix que un estudi de la seva estructura urbana podrà donar-nos pistes sobre els patrons compositius de cada un dels models que s'han distingit en el quadre taxonòmic. Aquest estudi en ajudarà a reconèixer els criteris projectuals de cada un d'ells, valorant al mateix temps el seu grau de complexitat.

Les comunitats jardí fonamenten la seva estructura urbana, en la gran majoria dels casos, a partir de la configuració d'un espai central que aglutina els edificis principals i les activitats comunitàries. La resta de l'ordenació s'organitza al voltant d'aquest nucli, sovint singularitzant-ne el seu accés i resolent la trama urbana restant mitjançant vies secundàries de circulació. Aquesta estructura general presenta però distints graus de complexitat en funció dels mecanismes de projectació que s'utilitzen per aquest fi:

- Grau 1** - Es tracta del major estadi de complexitat. L'ordenació singularitza l'espai central mitjançant la utilització d'edificis singulars, la configuració d'un espai obert principal i qualificat, i utilitza al mateix temps la posició dels equipaments per polaritzar les activitats en els límits de la intervenció.
- Grau 2** - L'ordenació s'organitza únicament a partir d'un espai obert principal i significatiu singularitzat per edificis amb una volumetria específica. No s'empren els equipaments com a eina de composició.
- Grau 3** - El recurs per a definir l'estructura urbana es limita a la localització d'un o dos edificis singulars, sense que això signifiqui la creació d'un espai obert qualificat. En aquest cas, la *fita* és exclusivament volumètrica.
- Grau 4** - La intervenció consisteix en la implementació d'una trama urbana residencial sense cap singularitat volumètrica o espacial destacable, reduint-se la proposta a un exercici de distribució i agregació parcel·lària. Es tracta sempre de comunitats jardí menors.

TIPOLOGIA VIALITAT

Tipus A

Centralitat i dotacions

■ Teixit
■ Conjunt singular
■ Edifici singular
■ Equipaments

Ca, Cc, Pc, d, H, Br, TA

Tipus B

Centralitat

■ Teixit
■ Conjunt singular
■ Edifici singular

B₁ Espai central, B₂ Edificació singular, Cc, Co, d, H, Bs, TA, PC

Tipus C

Teixit

■ Teixit

Cc, Co, H

Tipus V₁

Carrer

■ Teixit

Cc, H, Bo, Br, Bs

Tipus V₂

Xarxa de carrers

■ Teixit

Cc, Hc, Be, BE, Bs, TS

 Escala reduïda en un 50%
 Intervenció singular

Tipus A – [Ca] Can Peguera [Cc] Colònia Güell [d] Llers [Pc] Sucrè - Giménez [H] Sant Narcís - Ntra Sra del Vilar - Sant Oleguer - Pescadors [Br] Park Güell [TA] Ciutat de vacances
Tipus B – [Cc] Anella de Mercat - Viladomiu Vell - Can Vidal [Co] Arresa de Siegre [Cc] Sant Joan Les Fonts [d] Vilanova de la Barca [Co] Bon Pastor [H] Sant Sebastià - Josep Pagès - Sant Pere Màrtir - Gràcia - Les Planes d'Hostoles [Bs] S'Agaró - Cantoniçó [Pc] Poble Nou del Delta - Pla de la Font
Tipus B – [Cc] Condales [Cc] Botjosa [Ts] Torre Valentina [TA] Club Mediterrani
Tipus C – [Cc] Mataronense - Oliván [Cc] Torroella de Baix [Co] Patronat 1 - La Salut [H] Casà de la Selva - Sant Martí
Tipus V₁ – [Cc] Can Ponç - Viladomiu Nou - Agafalops [Cc] Hifrensa [H] Casetes del Pont [Bo] Vallfogona de Riucorb [Br] Tibidabo [Bs] Camprodon
Tipus V₂ – [Cc] Raimat [Hc] Balaguer - Terrassa - Martorell - Terragona - Mataró [Bs] Castelfelers - Malgrida - Castellterçol - Ciutadella [Bs] Puigcerdà [Ts] El Pinar

Si bé la majoria de les comunitats jardí s'organitzen a partir de la creació d'un centre urbà principal conjuntament amb la disposició de les tipologies residencials, en l'estudi de l'estructura urbana de les intervencions podem veure que un grup important es fonamenta en canvi en l'estructura viària per resoldre l'ordenació. En la manera d'abordar l'ordenació mitjançant la vialitat distingim dues opcions:

L'eix principal – Es tracta d'intervencions que s'estructuren a partir d'un vial que vertebrava el conjunt.

La malla viària – La base de la proposta consisteix en una xarxa de carrers que configura una geometria específica.

Classificació segons l'Estructura Urbana

1. GRUP BASAT EN LA TIPOLOGIA

Aquestes intervencions s'estructuren a partir de la disposició de les edificacions i la formalització dels teixits residencials, així com també en la formalització en la majoria dels casos d'un espai central principal com a generador de l'estructura urbana del conjunt. El seu grau de complexitat s'ha estudiat valorant la presència o absència de tres elements: l'edificació singular, l'espai central principal i la posició estratègica dels distints equipaments.

Tipus A. Espai central i dotacions

Representen el grup amb el nivell de complexitat més elevat, en tant que utilitzen la formalització d'un espai central principal i la ubicació estratègica de les peces dotacionals.

El recurs de la localització dels equipaments com a eines per a estructurar la proposta és emprat en les quatre categories de comunitats jardí. De tota manera, mentre que és més freqüent en el model de l'habitatge social (H), només trobem un cas en la de la producció (P), un altre en l'habitatge burgès (B) i també només un en la del turisme (T).

Quasi totes les intervencions del model H singularitzen des del punt de vista compositiu les vies d'accés principal a l'espai central, mitjançant edificis en alineació a vial al llarg d'aquests traçats. Quant a les places, trobem

Figura 3.1

Quadre de classificació de l'Estructura Urbana. Podem distingir aquells projectes que es fonamenten en la tipologia d'aquells que es basen en la vialitat.

en aquest grup els únics casos de *dualitat* d'espais oberts: la colònia Güell mostra una plaça més urbana en el centre de les illes que es contraposa a la plaça més toba i de caràcter lúdic, arbrada, en front del mas principal. Aquesta dualitat també apareix en el projecte del Poble Nou de Llers, on la plaça principal de caràcter urbà es complementa amb una de menor tamany que incorpora els equipaments religiosos i docents.

Les intervencions del model H que pertanyen al Tipus A són les més importants quant al tamany, trobant-se majoritàriament entre les 7 i les 12 Ha, una dimensió similar a les intervencions dels models P, B i T que pertanyen a aquest mateix grup.

Tipus B. Centralitat

Aquestes propostes es fonamenten en la configuració d'un punt central a partir del qual s'organitza la comunitat jardí, sense que les dotacions urbanes tinguin un paper rellevant en la definició de l'estructura. Segons sigui projectada aquesta centralitat podem distingir:

B₁ - *Presència d'una edificació singular i d'un espai obert associat (en aquest cas, en el quadre de classificació es grafia el grup d'edificis que defineix l'espai obert).*

Malgrat que l'espai obert està sempre presidit per un o alguns edificis de volumetria específica, també s'utilitzen sovint en la seva configuració tipologies residencials en filera o bifamiliars per tal de definir els seus límits.

En algun cas especial, com el conjunt de Josep Pagès a Palamós, la comunitat jardí presenta dos edificis singulars situats en indrets distints: un localitzat en la plaça principal i l'altre en un dels punts d'accés al sector.

Aquestes intervencions mostren en general un tamany menor que les anteriors, amb unes dimensions d'entre 2 i 3 Ha, tot i que existeixen alguns casos de major mida, com els poblats de colonització del Poble Nou del Delta o Pla de la Font, així com Sant Pere Màrtir o S'Agaró, properes totes elles a les 10 Ha. El cas de Cantonigrós també és singular, però per la seva petita dimensió: amb un tamany de 0,5 Ha és molt menor que moltes intervencions del tipus B₂ i del tipus C.

B₂ - *Presència d'una edificació singular sense espai obert associat.*

La utilització de només un edifici volumètricament diferent per organitzar la intervenció no s'utilitza en el model H ni tampoc en les B. En aquest sentit, podem dir que és un recurs més emprat en la T i ocasionalment en la P.

Tipus C. Teixit

Les intervencions que s'encaixen en aquest apartat són les de menor nivell de complexitat, en tant que confien en les tipologies i l'agrupació parcel·lària per organitzar la proposta, sense que existeixi cap centralitat destacable en la seva configuració.

Es tracta en general d'intervencions més pròpies de les colònies industrials més simples i de les cooperatives obreres, on l'objectiu principal era simplement la creació de nous habitatges, sense prestar atenció als espais oberts o a edificis comunitaris.

2. GRUP BASAT EN LA VIALITAT

El conjunt d'intervencions que pertanyen a aquest grup fonamenten la seva ordenació en l'estructura viària. La disposició del teixit edificatori i la posició dels elements singulars es localitzen en funció dels eixos viaris principals i de la geometria de carrers de l'ordenació. Podem distingir aquelles comunitats jardí que es resolen a partir d'un sol eix linial d'aquelles que plantegen una estructura en malla.

Tipus V₁. Carrer

La proposta s'organitza a partir d'un eix generador que vertebrava els usos i les activitats del conjunt.

L'eix vertebrador com a configurador de l'estructura urbana és emprat en diverses colònies productives, on podem reconèixer el cas més simple en la colònia d'Agafalops o el més complexe en el cas d'Hifrensa, on aquest carrer principal distribueix tant edificis singulars, espais oberts i agrupacions tipològiques determinades. La riquesa estructural d'aquest exemple contrasta també amb la simplicitat d'algunes intervencions burgeses d'aquest grup, com és el cas de l'avinguda Maristany de Camprodon, i la singular avinguda del Tibidabo, on la incorporació del tramvia implica, però, una aportació urbana important.

Tipus V₂. Xarxa de carrers

L'estructura viària en forma de malla és el suport bàsic de l'ordenació.

Les intervencions que es basen en una malla viària s'organitzen a partir de simetries, sistemes radials i quadrícules, i utilitzen figures geomètriques regulars com ara el cercle, l'octògon i l'hexàgon. En conjunt, aquestes propostes no mostren per regla general espais oberts significatius ni edificis singulars, excepte en alguns casos (Raimat, Egara, Ciutadella de Roses o El Pinar). La majoria d'aquestes intervencions pertanyen al model B, i en especial les corresponents a l'habitatge social en illa (Hi).

Una vegada realitzada la classificació a partir de l'estructura urbana de les distintes intervencions, podem extreure algunes conclusions sobre les tendències dels diferents grups de comunitats jardí.

- a. **Model P** - No mostren una tendència específica quant al model d'estructura urbana emprat.
- b. **Model B** - Es basen majoritàriament en l'estructura viària.
- c. **Model H** - El model d'estructura urbana que utilitzen és majoritàriament del tipus A i del tipus B₁. Per tant, s'organitzen a partir d'espais centrals significatius, singularitzats per volums específics, i empren sovint els equipaments com a elements estructuradors de la proposta. És doncs en aquest model on trobem els esforços més importants en la implementació d'una estructura urbana evolucionada. En aquest cas, les intervencions presenten una dimensió similar, majoritàriament entre les 7 i les 12 Ha. Cal esmentar però la especificitat del model d'habitatge obrer de postguerra en illa (Hi) i les malles (Hm), que es fonamenten en el viari.
- d. **Model T** - No utilitzen la singularització d'un espai central, tot i que configuren la intervenció a partir de la ubicació dels edificis comunitaris principals.

3.2 DELS ELEMENTS DE PROJECTE

En aquest apartat es pretén estudiar les diverses intervencions des dels elements de projecte que les configuren. Aquesta lectura ens ha de permetre reconèixer l'instrumental de projectació des d'una vessant més pràctica, per tal de veure els recursos i les eines que utilitzen les comunitats jardí per a donar resposta a les diferents voluntats del projecte i valorar-ne els resultats. En concret, es prestarà atenció a:

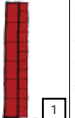

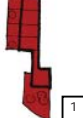

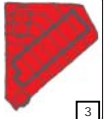

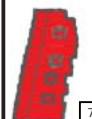

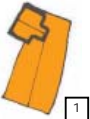

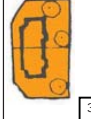

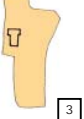
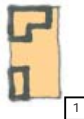
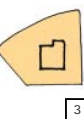
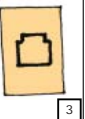
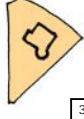
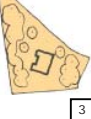
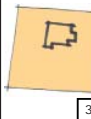

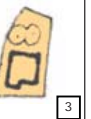
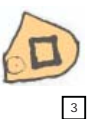
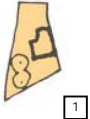
- A. L'EDIFICACIÓ.** S'estudiaran les diferents tipologies residencials que s'utilitzen, la seva posició i distribució en el projecte, les densitats residencials, la composició de les façanes, la morfologia de les plantes, la distribució volumètrica, i els recursos compositius utilitzats en l'ordenació dels volums (simetries, alineacions, ritmes, agrupacions, repeticions, contraposicions i dispersió).
- B. LA PARCEL·LACIÓ.** L'anàlisi se centrarà en la forma de les parcel·les, la seva distribució, el seu paper en el projecte, les unitats d'agregació parcel·lària, les illes de major tamany i els passos peatonals que generen.
- C. L'ESPai LLIURE.** El seu estudi es farà considerant la seva forma, tamany, volumetria, definició espacial, posició i caràcter i ús de l'espai generat.
- D. LA VIALITAT.** Es valorarà el seu paper en el disseny, la composició viària, el seu vincle amb el relleu, la importància de l'arbrat, el vincle entre el disseny viari i els objectius de projecte (accés i límits urbans) i la definició de la secció viària.

A L'EDIFICACIÓ

El paper i les característiques de l'edificació en qualsevol assentament urbà s'entén fonamental per valorar la seva qualitat i caràcter. El seu estudi es centrarà en les següents qüestions:

1. **Les tipologies residencials:** reconeixement de les distintes tipologies i la seva posició respecte la parcel·la.
2. **Distribució de les tipologies residencials:** estudi de la relació entre cada categoria i la tipologia residencial.
3. **La densitat:** valoració de la densitat mitja.
4. **La composició edificatòria:** estudi dels criteris d'ordenació de l'edificació.
5. **La composició urbana:** descripció dels mecanismes volumètrics i compositius per controlar l'espai.
6. **Les façanes:** anàlisi de la composició de les façanes en les distintes tipologies.
7. **L'arquitectura:** estudi del valor arquitectònic de les edificacions.
8. **L'anàlisi de les plantes:** valoració de la distribució interior dels habitatges i del seu programa funcional.

Finalment s'incorpora un apartat sobre les Ordenances.

	Producció P		Habitatge Burgès B						Habitatge Social H							Turisme T	
	Colònies Tèxtils C		Poblats Colonitz. Pc	Burgès eixampl. BE	Burgès en perifèria BP		Burgès satèl·lit Bs		Cases Barates Cb	Regions Devast. d	Habitatge de posguerra en illa Hi			Habitatge obrer de l'OSH H			Turisme satèl·lit Ts
	Colònia Güell	Colònia Vidal	Sucs	Eixample Malagrida	Avinguda Tibidabo	Park Güell	L'Estany de Puigcerdà	Passeig Maristany	Can Peguera	Poble Nou de Llers	Ciutat Jardí de Mataró	Illa Jeroni Martorell	Illa Meridiana	Nostra Sra de la Mercè	Sant Pere Màrtir	Sant Narcís	Torre Valentina
Plurifamiliars	-	 1	 2	-	-	-	-	-	 3	-	-	-	 2	-	 1	 2	-
Fileres	 5	 1	 1	 1	-	-	-	-	 4	 6	 3	 3	 2	 2	 3	 1	 7
Bifamiliars	 3	-	 1	-	-	-	-	-	-	 1	 2	 1	-	 2	 3	 3	-
Unifamiliars	 2	 3	 1	 3	 3	 3	 3	 3	-	-	 2	 3	-	 3	 3	 1	-

A.1 Les tipologies residencials

Les comunitats jardí empen diverses tipologies edificatòries en la configuració dels seus teixits residencials. Si bé l'habitatge unifamiliar aïllat és la que s'associa habitualment a aquest tipus d'operacions, no és en absolut la més utilitzada: moltes de les intervencions estudiades mostren una diversitat tipològica destacable dins del mateix projecte.

Les comunitats jardí utilitzen quatre tipologies diferents: els habitatges plurifamiliars, els habitatges en filera, els habitatges bifamiliars i els unifamiliars aïllats. La utilització d'una o altra tipologia va en funció del model al que pertany el projecte (i per tant del context en què cal encaixar la comunitat jardí) i de les intencions quant a la composició urbana.

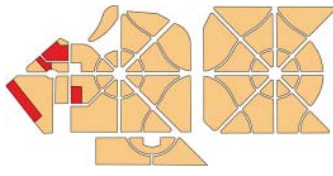

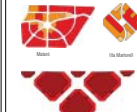

La posició de l'edificació en la parcel·la en cada tipologia és molt variable en les comunitats jardí. En un quadre comparatiu on es reflecteix la parcel·lació i edificació de cada tipologia emprada en algunes intervencions podem veure de quina manera l'edificació se situa en la corresponent parcel·la. Així podem comprovar com la tipologia de blocs plurifamiliar pot ser (1) linial amb jardins privats en les plantes baixes, (2) en forma d'U generant un espai comunitari, o (3) emprant el recurs dels patis interiors en edificis de major profunditat edificatòria. Sí trobem, però, una homogeneïtat tipològica en el cas dels edificis plurifamiliars porticats, exclusiu del model de l'habitatge social, i que estudiarem en l'apartat de l'espai obert atès que s'utilitza només en la configuració de les places centrals.

La tipologia dels habitatges en filera és la que mostra una disposició més variable sobre la parcel·la respecte la resta de tipologies. Així, podem trobar l'edificació (1) formant alineació sobre el vial amb jardins privats posteriors de proporcions generalment generoses, (2 i 3) amb petits jardins en la façana principal i posterior o amb jardins de major mida al darrera de l'edificació, (4) formant illes urbanes a partir de dues barres paral·leles o (5) configurant una illa tancada, (6) en agrupacions repetitives de quatre habitatges o (7) aportant significatius exercicis tipològics en atenció al relleu de l'emplaçament.

La posició de les tipologies bifamiliars i unifamiliars mostra només tres variants: (1) amb alineació sobre el vial, generalment amb jardins privats proporcionats, i (2) en l'interior de la parcel·la formant un jardí privat de molt escasses dimensions o bé (3) de mida suficient per generar un espai obert qualificat.

Figura 3.2

Quadre de les tipologies emprades en distints projectes.
Podem apreciar com existeix major diversitat tipològica en els models P i H, i menor diversitat en els B i T.

	Producció (P)	Habitatge burgès (B)			Habitatge Social (B)				Turisme(T)	
<p>Catalles (P)</p> <p>Catalles Gaudí</p> <p>Catalles 1984</p>	<p>Imatge generada (B)</p> <p>Francès Margalló</p>	<p>Imatge generada (B)</p> <p>Antoni Tàrrades</p> <p>Pau Gaudí</p>	<p>Imatge generada (B)</p> <p>Enric de Palauts</p> <p>Francès Borrassa</p> <p>S'Agust</p>	<p>Polígon de Castellnou (B)</p> <p>Sant</p>	<p>Casa Miralles (B)</p> <p>Sant Perepis</p>	<p>Obrer 026 (B)</p> <p>Plaça de la Borja</p> <p>Sant Pere Màrtir</p>	<p>Polígon 04 (B)</p> <p>Sant</p>	<p>Obrer 016 (B)</p> <p>Sant</p> <p>Sant</p> <p>Sant</p>	 <p>Sant Perepis</p>	<p>Turisme 01 (T)</p> <p>Tourist</p>

A.2 La distribució de les tipologies residencials

Cada model utilitza una determinada tipologia edificatòria. La decisió d'utilitzar determinades tipologies residencials o d'excloure'n d'altres en les distintes intervencions representa un criteri que és associable al que hem utilitzat per construir els quatre models del quadre taxonòmic. En aquest sentit, i en funció de la vocació de cada un d'aquests models, cada un d'ells utilitza unes tipologies determinades.

El model de l'habitatge burgès emprà quasi exclusivament l'habitatge unifamiliar aïllat. Algunes intervencions utilitzen ocasionalment l'habitatge en filera per resoldre la continuïtat edificatòria vers el teixit contigu (eixample Malagrida), mentre que d'altres intordueixen puntualment l'habitatge bifamiliar per singularitzar l'espai central de la proposta (S'Agaró). El caràcter privat i elitista d'aquestes intervencions justifica la utilització d'aquesta tipologia, on la privacitat de l'espai obert és molt més important que els espais col·lectius de l'ordenació.

L'habitatge unifamiliar burgès és de planta baixa i dos pisos. El fet de que aquestes intervencions pertanyin a conjunts socials d'elevat nivell adquisitiu es tradueix no només en el tamany de la parcel·lació i en les proporcions de l'edificació, sinó molt especialment en la seva alçada. Habitualment la darrera planta serveix per singularitzar volumètricament l'habitatge, introduint solucions compositives com els torreons o la complexitat formal de les cobertes.

El model de l'habitatge social mostra una gran diversitat tipològica. Totes les tipologies residencials reconeixibles en les comunitats jardí són habitualment presents en aquestes intervencions quan superen el límit de les 2 Ha de superfície. En intervencions de menor mida no apareix el bloc plurifamiliar, però la diversitat tipològica és sempre present —a excepció d'algunes comunitats jardí menors que anomenem "fragments" en el quadre taxonòmic i que pel seu tamany presenten només la tipologia d'habitatges bifamiliars.

L'habitatge unifamiliar aïllat és el menys emprat en el model de l'habitatge social, mentre que el més emprat és l'habitatge bifamiliar. Al contrari del que es podria esperar atès el vincle que habitualment i de manera convencional s'estableix entre aquests tipus de teixits i la tipologia de l'habitatge unifamiliar aïllat, existeixen molt poques intervencions d'habitatge social que la incorporin en el projecte. Altrament, quan utilitzen aquest tipus edificatori, ho fan en virtut de diversificar l'oferta residencial, sense que arribi a tenir un pes significatiu en l'ordenació general, ja sigui des del punt de vista compositiu com quantitatiu. En canvi, sí podem afirmar que la tipologia residencial més emprada en l'habitatge social és la bifamiliar. Aquesta tipologia permet treballar la composició urbana d'una manera més eficient que la unifamiliar, mitjançant continuïtats edificatòries i ritmes volumètrics, mantenint la prioritat del jardí privat sense perdre el caràcter urbà dels carrers i espais públics.

Si assignem un color a cada una de les parcel·les en funció de la tipologia edificatòria utilitzada, podem apreciar que les comunitats jardí d'habitatge burgès empen quasi exclusivament l'habitatge unifamiliar aïllat, mentre que el model de

Figura 3.3

Quadre comparatiu de la distribució de les tipologies residencials.

QUADRE COMPARATIU

		Dades Tècniques						
			Nombre d'habitatges	Sup. Mitja de parcel·la (m ²)	Sup. Mitja d'habitatge (m ²)	Extensió (Ha)	Densitat (habitatges/Ha)	
Producció	Colònies industrials	1	Colònia Güell	226	100	106	11,31	19,98
		2	Colònia Vidal	200	87	90	5,83	34,31
Habitatge Burgès	Burgès en Perifèria	3	Park Güell	60	1.250	410	11,47	5,23
	B en Eixample	4	Avinguda Tibidabo	133	700	430	26,21	5,07
	Burgès Satèl·lit	5	Eixample Malagrida	179	2.810	690	64,16	2,79
		6	Camprodon	43	6.250	560	20,73	2,07
		7	Pulgerdà	45	4.750	520	30,05	1,50
		8	S'Agaró	73	1.520	513	25,34	2,88
Habitatge Social	Poblats	9	Sucs	105	375	105	7,64	13,74
	Cases barates	10	Can Peguera	500	80	55	10,40	48,08
	Reg. devastades	11	Llers	133	590	120	7,40	17,97
	Obrer en Illa	12	Illa Martorell	74	147	115	1,77	41,81
		13	Meridiana	406	90	90	5,26	77,19
	Obrer de l'OSH	14	Mataró	170	330	97	3,41	49,85
		15	Nostra Sra de la Mercè	123	170	90	3,08	39,84
		16	Sant Pere Màrtir	336	165	85	10,31	32,59
17		Sant Narcís	527	275	105	17,50	30,11	
Turisme	Turisme satèl·lit	18	Torre Valentina	131	109	152	8,20	15,98

les intervencions d'habitatge social presenten una gran diversitat tipològica —vegeu el quadre comparatiu¹—. Així mateix, les colònies industrials no utilitzen mai l'habitatge bifamiliar en les seves ordenacions i molt ocasionalment l'habitatge unifamiliar aïllat (només en la residència del propietari o dels tècnics), mentre que el model del turisme planteja sempre un sol tipus residencial, força més variable, segons sigui el caràcter de la intervenció.

La diversitat tipològica és inversament proporcional al tamany de la intervenció. Les comunitats jardí de major dimensió —i que majoritàriament corresponen a les intervencions d'habitatge burgès— presenten una única tipologia residencial, l'habitatge unifamiliar aïllat. Aquestes operacions són les de majors dimensions, amb una mida que varia d'entre les 20 i les 60 Ha. En canvi, les intervencions d'habitatge social que mostren una diversitat tipològica més acusada tenen unes dimensions d'entre les 3 i les 15 Ha —on Sant Narcís representa un cas excepcional, amb 17,5 Ha—. Si valorem tanmateix les intervencions de menor tamany, veiem que les propostes menors de 2 Ha presenten en termes generals una escassa o nul·la diversitat tipològica degut principalment al seu tamany. En conjunt podem concloure per tant que les comunitats jardí menors de 2 Ha o majors de 15 Ha mostren generalment homogeneïtat tipològica, mentre que les situades dins d'aquests límits són tipològicament més diverses.

A.3 La densitat

Al tipus de teixit residencial que tradicionalment se l'anomena amb el mot convencional de “ciutat jardí” se li atribueix una densitat mitja de 20 habitatges per hectàrea. Cal matisar però que estem parlant d'un teixit que s'entén que empra exclusivament l'habitatge unifamiliar aïllat, a diferència de moltes comunitats jardí que, com hem vist, mostren una diversitat tipològica molt significativa. El fet d'emprar també habitatges bifamiliars, però molt especialment habitatges en filera i blocs plurifamiliars implica un augment de la densitat (vegeu el quadre adjunt).

Les comunitats jardí d'habitatge social més elaborades tenen una densitat mitja de 35 habitatges per hectàrea. Si bé podem trobar amb algunes intervencions excepcionals, com és el cas de l'illa Meridiana amb una densitat de 77,19 habitatges per Ha, podem comprovar com algunes de les propostes que es plantegen sobre illes d'exemple presenten densitats superiors als 40 habitatges per Ha, com és el cas de la Ciutat Jardí de Mataró (49,85) o l'illa Martorell (41,81), mentre que les intervencions de perifèria (grup H) se situen majoritàriament entre els 30 i els 40 habitatges per hectàrea—Sant Narcís (30,11 habs/Ha), Sant Pere Màrtir (32,59 habs/Ha), Nostra Senyora de la Mercè (39,84)—.

Figura 3.4

Quadre comparatiu de Dades Tècniques. A partir de l'estudi de les distintes fitxes elaborades en l'Annex es reflecteixen en aquest quadre el nombre d'habitatges de cada operació, la superfície mitjana de la parcel·la, la de l'habitatge, l'extensió en hectàrees i la densitat de cada intervenció.

¹ En aquest quadre comparatiu i els que segueixen, de triple pàgina, s'inclou l'exemple de Llers en el model H per la seva proximitat a aquestes intervencions i per què permet una lectura més comprensiva del conjunt.

COMPOSICIÓ EDIFICATÒRIA

<p>Seriació</p>	<p>Repetició</p>	<p>Axialitat</p>	
<p>Contraposició</p>			
<p>Retícula</p>	<p>Simetria</p>		
<p>Aleatòria</p>			

Seriació Les casetes suïsses (Cantonigrós) - L'Estany (Puigcerdà) - La Mataronense - Verge del Miracle (Balaguer) - Santa Magdalena (La Seu d'Urgell) - La Candela (Valls)

Repetició Can Peguera - Illa Meridiana - Illa Jeroni Martorell

Axialitat Sant Sebastià (Palafregell) - Les Planes d'Hostoles - Poble Nou de Llers - Sant Narcís (Girona)

Contraposició Artesa de Segre - La Bojosa - Poble Nou de Llers - Ciutat de Vacances (Tarragona) - Vallfogona de Riucorb - Cases Barates de Puig Janer (Hospitalet) - Hirfrensa

Retícula Colònia Güell - Can Vidal - Casetes del Pont (Pobla de Segur) - Nostra Senyora dels Turers (Banyoles) - Sant Narcís (Girona) - Poble Nou del Delta - Ametlla de Merola - Olvan - Nostra Senyora de la Mercè - Borges Blanques - Torre Valentina - Sucs

Simetria Artesa de Segre - Comtes d'Urgell (Balaguer) - Egara (Terrassa) - Artesa de Segre

Aleatòria Passeig Marítim (Camprodon) - Eixample Malagrida (Olot) - Avinguda Tibidabo - Park Güell - Ciutat Jardí (Mataró) - Borgonyà - L'Estany (Puigcerdà) - S'Agaró - La Riba (Castellarçol) - La Salut (Barcelona) - Sant Pere Màrtir (Olot)

Pertany a dos grups

A.4 La composició edificatòria

Una vegada reconegudes les distintes tipologies residencials i estudiada la seva distribució i utilització en cada un dels models de les comunitats jardí, convé valorar de quina manera es planteja la disposició volumètrica d'aquestes tipologies dins de cada projecte, per intentar esbrinar els mecanismes de composició edificatòria emprats. Amb aquest objectiu s'ha grafat les diferents comunitats jardí a partir de la seva disposició edificatòria, de forma que es fa molt més evident el recurs compositiu que s'utilitza. Aquest mecanisme ens permet distingir els següents recursos de composició:

1. **La seriació.** Consisteix en la iteració sistemàtica d'una determinada tipologia.
2. **La repetició.** La construcció de la comunitat jardí es fonamenta en un mòdul compositiu determinat, format per una o varies tipologies residencials que configuren una illa urbana, construint el projecte urbà a través de la seva repetició.
3. **L'axialitat.** El projecte es genera a partir de la definició d'un eix compositiu, amb edificació alineada al vial i vinculat a l'accés principal de la intervenció, que finalitza en l'espai obert central de caràcter marcadament urbà. La resta del projecte es configura al voltant d'aquest eix generador.
4. **La contraposició.** Consisteix en emprar el contrast compositiu per resoldre la composició urbana del conjunt. La contraposició s'aconsegueix mitjançant l'utilització de tipologies residencials distintes, emprant distribucions urbanes desiguals o assignant usos diferents en cada un dels sectors de la proposta.
5. **La retícula.** La comunitat jardí s'organitza a partir d'una estructura viària en malla sobre la que es distribueix l'edificació de manera homogènea.
6. **La simetria.** La composició urbana de la intervenció es basa en un eix compositiu generador d'una geometria simètrica.
7. **L'aleatòria.** La distribució atzarosa de l'edificació residencial en l'àmbit de la intervenció també significa un principi compositiu en moltes intervencions, generant un paisatge urbà singular.

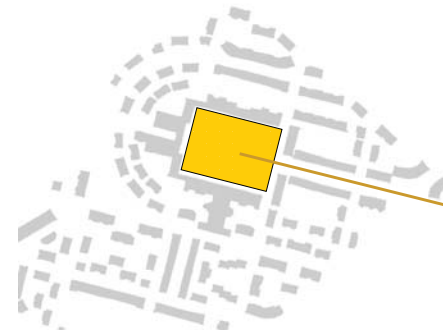
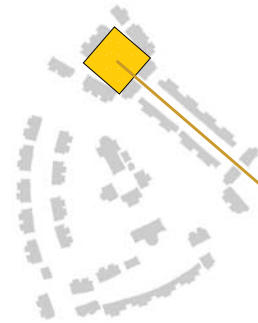
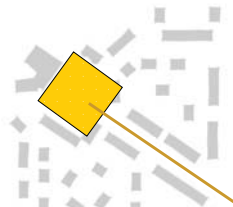
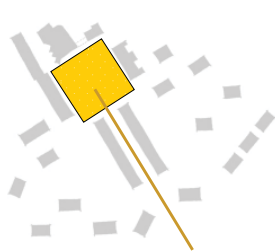
Figura 3.5

Quadre de classificació de les comunitats jardí en funció de la seva Composició Edificatòria. Distingim distints recursos compositius en la configuració de les intervencions, en funció de la disposició edificatòria.

El mètode compositiu de la **seriació** és aplicat en cada una de les distintes tipologies que utilitzen les comunitats jardí. Tot i que en un fragment de la intervenció, el nucli d'Hifrensa és la única comunitat jardí que utilitza la seriació amb la tipologia de l'*habitatge plurifamiliar*. La disposició dels edificis configurant espais comunitaris de geometria hexagonal permet la seva repetició de manera continuada.

La utilització de l'*habitatge en filera* de manera seriada està clarament exemplificat en el nucli de Santa Magdalena

AXIALITAT

a la Seu d'Urgell, mitjançant un sistema d'agregació simple, formant barres edificatòries homogènies. Aquest mètode és però hàbilment aprofitat en el projecte de La Candela de Valls, on el recurs de la iteració sistemàtica dels habitatges esdevé un valor afegit quan la forma i volumetria de l'habitatge residencial que es repeteix és irregular, permetent així la generació d'espais oberts alternats que permeten configurar un front edificatori amb una plasticitat suggerent.

Les propostes que utilitzen l'*habitatge bifamiliar* seriat aconseguen un resultat també endreçat i amb un important caràcter urbà, tot i l'existència sistemàtica dels jardins privats frontals que llinden amb el vial públic. El conjunt de la Verge del Miracle a Balaguer n'és un clar exemple.

L'*habitatge unifamiliar* seriat no s'utilitza en les comunitats jardí de manera genèrica, atès que resol d'una manera poc eficaç la demanda residencial pròpia del model de l'habitatge social per la dimensió parcel·lària necessària, i altrament en els models residencials burgesos la seriació tipològica no és emprada en tant que cada propietari construeix la seva residència per iniciativa pròpia. Tot i això, trobem un cas excepcional en el model de les comunitats jardí productives, com és La Mataronense, tot i que els habitatges no disposen de jardí privat. Però els casos més singulars i interessants són els primers habitatges unifamiliars de lloguer que trobem en el model de l'habitatge burgès, on es construeixen un petit nombre d'edificacions unifamiliars aïllades, totes elles idèntiques, amb el propòsit d'acollir estades temporals d'estiuejants mitjançant l'arrendament. Les casetes situades sobre el carrer Clauselles a l'Estany de Puigcerdà daten de la primera dècada del segle XX, mentre que la promoció dels petits xalets suïssos de Cantonigrós daten de 1921.

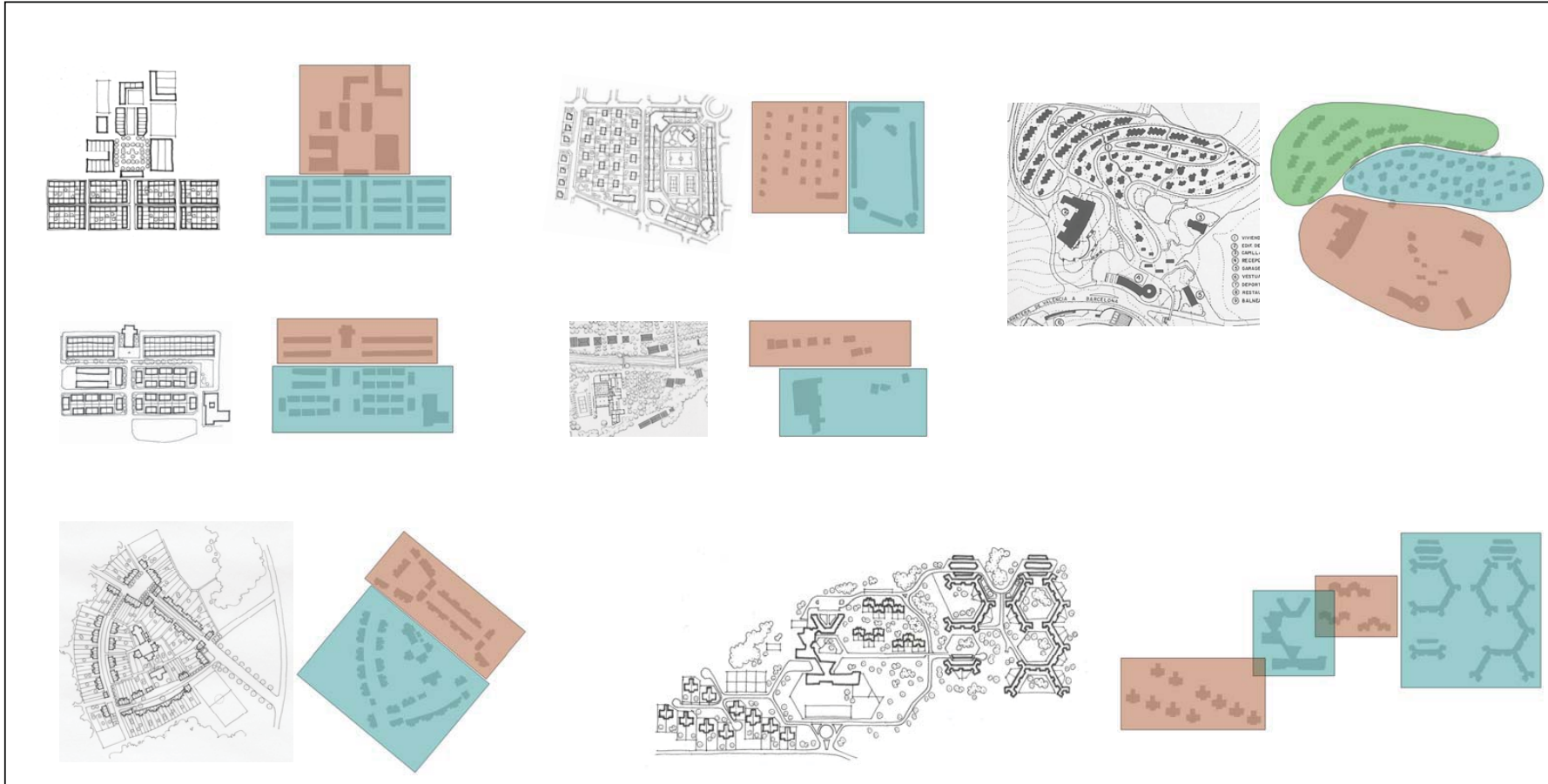
Les comunitats jardí que utilitzen el model de la **repetició** parteixen d'una configuració determinada d'illa que pot presentar un cert grau de complexitat. El mètode consisteix en la repetició d'aquesta illa residencial que, en alguns casos, ja disposa d'espais lliures comunitaris. El cas més significatiu el constitueix el projecte que Jeroni Martorell va dissenyar per a una illa de l'eixample Cerdà. La seva riquesa tipològica, la distribució edificatòria i la cura en la distribució viària fan que es tracti d'un exemple de referència. El propòsit de reomplir distintes illes de l'eixample mitjançant la repetició d'aquests paquets residencials compactes es va fer realitat en les illes situades al peu de la Meridiana, demostrant que la tipologia residencial amb jardí era compatible amb aquest tipus de teixit urbà. Altres exemples més modestos quant a la complexitat edificatòria el representen les promocions de cases barates a Barcelona, com és el cas de Can Peguera, on el model repetitiu es redueix a una illa de tipologia residencial única sense l'existència d'espais comunitaris ni vialitat interna.

Els projectes que es basen en l'**axialitat** diferencien un vial principal formalitzat mitjançant habitatges en filera alineats al vial a ambdues bandes del carrer, creant una secció viària simètrica que comunica el punt d'accés principal de la intervenció, sovint singularitzat volumètricament, amb la plaça principal del projecte, de caràcter clarament urbà i amb la presència com a mínim d'un edifici plurifamiliar porticat amb la planta baixa comercial, juntament amb altres edificis dotacionals. Aquest esquema compositiu és utilitzat exclusivament pel model de l'habitatge social, entre les que podem destacar el barri de Sant Narcís de Girona, el Poble Nou de Llers, Sant Sebastià a Palafrugell i Les Planes d'Hòstoles, aquest dos darrers exemples amb una similitud compositiva molt accentuada.

Figura 3.6

Axialitat. Aquests projectes es basen en un eix principal que condueix a la plaça central. Es tracta del grup Sant Sebastià a Palafrugell, Josep Pagès a Les Planes d'Hòstoles, el Poble Nou de Llers i Sant Narcís a Girona.

CONTRAPOSICIÓ

La **contraposició** és un recurs compositiu que podem trobar en tots els models de les comunitats jardí. Consisteix en posar en relació dos o més unitats projectuals que són distintes entre sí per la seva tipologia, ús, distribució dels seus elements o per la seva forma. El projecte de La Botjosa o les cases barates d'Hospitalet de Puig Janer són dos exemples on la utilització de distintes *tipologies* serveix per compondre el projecte. El projecte d'Hifrensa d'en Bonet Castellana n'és també un clar exemple, on s'estableixen diferents paquets residencials en funció de la seva tipologia. Molts altres projectes es recolzen en el contrast entre l'*ús dotacional* i el conjunt residencial, com és el cas de la majoria de les colònies, entre les que destaquem la unitat productiva d'Artesa de Segre vers el seu conjunt residencial, o bé els conjunts balnearis, com succeeix al conjunt de Vallfogona de Riucorb, on contrasta l'edifici dotacional vers els habitatges unifamiliars distribuïts a l'altra banda del riu.

La *distribució* dels edificis també pot respondre al mecanisme de la contraposició, com podem llegir al projecte de Llers, on una unitat compositiva com és l'eix principal es contraposa amb una ordenació que s'organitza al voltant de l'església i l'escola. Altres projectes utilitzen la distinta *forma* dels habitatges que comparteixen la mateixa tipologia per generar bosses edificatòries singulars.

Altres operacions distribueixen l'edificació formalitzant una **retícula** endreçada, homogènea i força fidel a l'estructura viària de l'ordenació. Aquests projectes empen majoritàriament la tipologia dels habitatges en filera. Dins d'aquest grup són destacables les operacions dels Poblat de Colonització, en tant que la singular tipologia utilitzada i la seva distribució sobre la parcel·la generen un tipus de gra urbà singular i molt diferent de la resta de les intervencions.

Per últim, alguns projectes distribueixen les edificacions a partir de la idea de la **simetria**, plantejant un eix compositiu que sovint conté les dotacions principals. Aquest mecanisme compositiu pot presentar un grau de complexitat major, com és el cas del conjunt dels Comtes d'Urgell de Balaguer, on la distribució edificatòria dels habitatges s'organitza a partir de dos eixos perpendiculars.

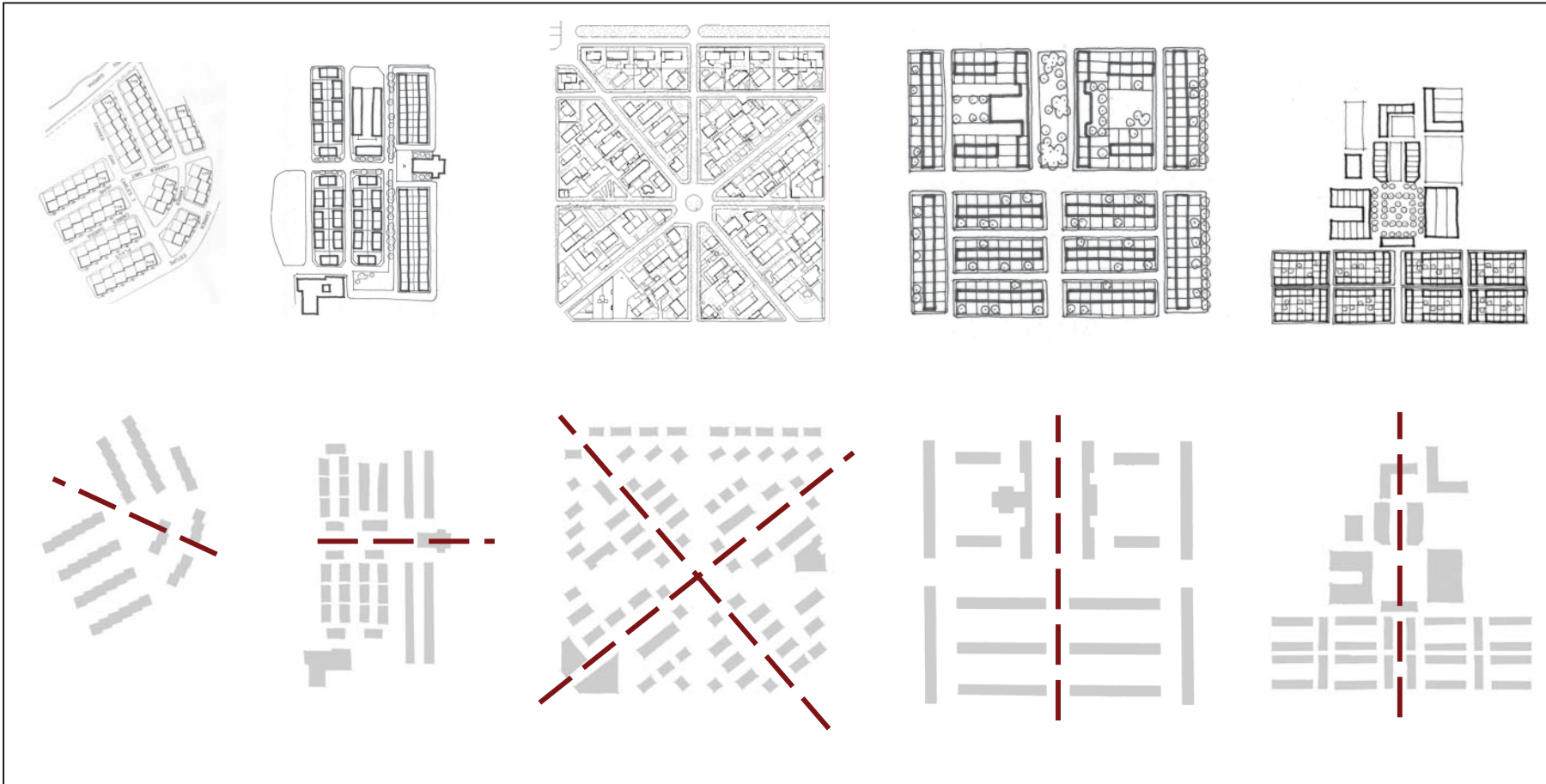
La distribució **aleatòria** de les edificacions és emprada majoritàriament pel model de l'habitatge burgès. L'escàs caràcter urbà que els habitatges unifamiliars aïllats aporten els fa idonis per aquest tipus de composició. El contingut de la memòria del projecte del Park Güell en fa una interpretació d'aquesta distribució, on es descriu la intervenció com "un conjunt de cases disseminades pel bosc". Aquesta idea ens pot servir per comprendre els objectius que es pretenen en aquest tipus d'operacions. Alguns d'aquests projectes presenten, però, una certa racionalitat en la distribució dels habitatges. Si bé el passeig Maristany de Camprodon o l'Estany de Puigcerdà mostren una distribució força caòtica, fruit d'un procés de consolidació urbana marcat per la irregularitat parcel·lària, altres intervencions com l'exemple Malagrida, La Riba o el mateix Park Güell disposen les edificacions dins d'un ordre determinat, en què es mantenen les distàncies de separació entre els habitatges d'acord amb una geometria parcel·lària determinada —en el projecte de S'Agaró podem apreciar ambdúes tendències, en tant que la primera fase del projecte mostra un ordre que és inexistent en la segona—.

Malgrat que la distribució aleatòria de les edificacions es produeix majoritàriament amb tipologies d'habitatges unifamiliars aïllats, altres intervencions empen la tipologia de l'habitatge bifamiliar, com és el cas de Sant Pere Màrtir a

Figura 3.7

Contraposició. Els projectes plantejen dos sectors formalment diferenciats. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Artesa de Segre, conjunt de Puig Janer a Hospitalet, Ciutat de Vacances a Tarragona, La Botjosa, Vallfogona de Riucorb, Poble Nou de Llers i Hifrensa a Hospitalet de l'Infant.

SIMETRIA

Olot, o fins i tot la de l'habitatge en filera, com el barri Ciutat Jardí de Mataró, on la posició de la majoria de les edificacions no sembla respondre a unes intencions compositives determinades.

Altres operacions, on existeix una diversitat tipològica important, mostren també aquesta distribució aleatòria, com és el cas de la colònia minera de Sant Corneli a Cercs o la colònia de Borgonyà. En aquests casos, el desordre en la disposició dels habitatges no és degut a una intencionalitat projectual, sinó a les successives fases de construcció del conjunt, sense que existís en cap moment un projecte global que marquès cap directriu de composició urbana.

A.5 La composició urbana

Si bé en l'anterior apartat ens hem centrat en l'estudi de la disposició volumètrica de les diferents tipologies residencials en cada un dels projectes, és a dir, el que hem anomenat la *composició edificatòria*, ara ens centrarem en una escala menor per veure els mecanismes compositius que les comunitats jardí utilitzen per tal de controlar els espais oberts des del punt de vista volumètric, és a dir, el que anomenem la *composició urbana*.

Els mecanismes de control de la composició urbana en les comunitats jardí es poden resumir així:

- **L'ús d'elements arquitectònics per a definir els límits físics dels espais públics.** Aquest recurs consisteix en controlar volumètricament l'espai obert públic en aquells punts on l'accés viari qüestiona la seva continuïtat edificatòria. Podem distingir:

Figura 3.7

Simetria. Alguns projectes plantejen eixos de simetria en la seva composició, com per exemple Plaus a Arties, La Botjosa, el grup del Comtes d'Urgell a Balaguer, el grup Egara a Terrassa o la colònia Artesa de Segre.

- *Portes*. La singularització de determinats punts d'accés se soluciona mitjançant un arc constructiu sobre les vies de circulació. Aquest mecanisme de control de la forma de l'espai obert és exclusiva de l'habitatge social de posguerra².

PORTES

Gimènells

Nostra Senyora del Vilar (Blanes)

Egara (Terrassa)

Sant Narcís (Girona)

Sant Pere Màrtir (Olot)

Gràcia (Manlleu)

² En el quadre de la figura 3.101, en l'apartat que tracta sobre els espais lliures i els edificis porticats, s'inclou un resum gràfic on es localitzen les diferents portes en cada una de les places que empen l'habitatge plurifamiliar amb porxada al seu basament.

- *Edificis pont.* La diferència vers l'anterior recurs és que en aquest cas s'incorpora sostre residencial en la solució constructiva. Els vials sobre els que s'intervé són generalment peatonals, i només en un cas l'edifici pont cobreix un vial rodat (Sant Narcís).

EDIFICIS PONT

Vilanova de la Barca

Sant Narcís (Girona)

S'Agaró

Nostra Senyora dels Turers

Hifrensa

- **Accessos.** Alguns projectes emfasitzen l'accés principal mitjançant la incorporació d'edificacions amb volumetries singulars. En aquests casos es poden utilitzar dues edificacions singulars, una a cada banda del punt d'accés, com es pot reconèixer a Viladomiu Vell, l'illa Martorell, el Park Güell o S'Agaró, o bé es planteja una solució dissimètrica, on només un edifici és el que singularitza el punt d'accés, com és el cas de l'avinguda Tibidabo o el del conjunt de Sant Narcís.

ACCESSOS

Dues edificacions	 <p>Viladomiu Vell</p>	 <p>Illa Martorell</p>	 <p>Park Güell</p>	Una edificació	 <p>Avinguda Tibidabo</p>
	 <p>S'Agaró</p>		 <p>Sant Narcís (Girona)</p>		

- Cantonades.** L'encreuament de determinats carrers es resol en algunes comunitats jardí mitjançant canvis d'alineacions que permetin generar espais oberts privats o públics. Al conjunt de Sant Cugat, a Salt, l'edificació s'enretira respecte la vialitat en la cantonada formant un jardí que, tot i ser privat, forma part de la composició urbana del carrer. Les Casetes del Pont, a La Pobla de Segur, en canvi, resolen la cantonada mitjançant la volumetria de les seves edificacions, recurs que el projecte de César Martinell a Artesa de Segre utilitza en totes les cantonades del projecte d'una manera sistemàtica.

CANTONADES

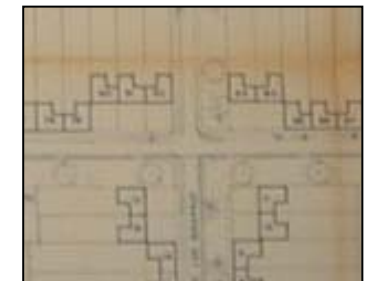
Artesa de Segre

Casetes del Pont (La Pobla de Segur)

Sant Cugat (Salt)

RITMES

Ritmes tipològics

[1]

[5]

[9]

[2]

[6]

[10]

[3]

[7]

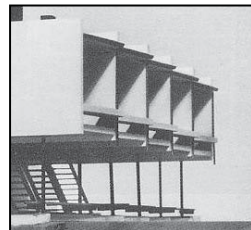
[11]

[4]

[8]

[12]

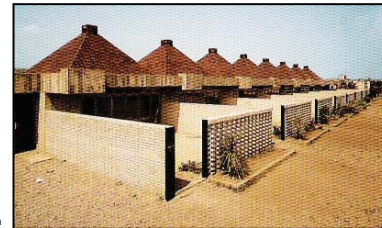
[1] Illa Martorell [2] Santa Magdalena (La Seu d'Urgell) [3] Nostra Senyora del Remei (Anglès) [4] Gràcia (Manlleu) [5] Els xalets suïssos (Cantonigrós) [6] Comtes d'Urgell (Balaguer) [7] Nostra Senyora del Miracle (Balaguer) [8] Les Casetes del Pont (La Pobla de Segur) [9] Raymat [10] La Candela (Valls) [11] Nostra Senyora dels Dolors (Besalú) [12] Torre Valentina (Sant Antoni de Calonge)

Ritmes arquitectònics

Sant Narcís (Girona)

Hifrensa

Ritmes al vial

Poble Nou del Delta

Ritmes de posició

Josep Pagés (Palamós)

Sant Narcís (Girona)

- **Ritmes.** La repetició de determinades volumetries edificatòries és el recurs que sens dubte més s'utilitza en les comunitats jardí. L'habitatge bifamiliar és una tipologia molt emprada especialment en el model de l'habitatge social, ja que és la que permet amb més eficàcia aconseguir un cert control de la composició urbana mitjançant la repetició, sense perdre al mateix temps la imatge de la caseta aïllada amb jardí privat. En aquest sentit, mentre que l'habitatge unifamiliar aïllat no admet un control eficaç sobre la composició urbana, l'eficiència de l'habitatge en filera en aquest camp va en detriment d'aquesta imatge de la casa aïllada ajardinada. Així, el *ritme* basat en l'habitatge bifamiliar significa una eina eficient en la composició urbana de moltes comunitats jardí. Tot i això, existeixen alguns casos puntuals en què la tipologia emprada amb aquest objectiu és l'habitatge unifamiliar aïllat, com succeeix als Xalets Suïssos de Cantonigrós, o bé l'habitatge en filera, com és el cas de les Casetes del Pont, el barri de La Candela de Valls o el projecte de Torre Valentina de Coderch. En conjunt, però, l'utilització del ritme ofereix resultats distints quan l'objecte de repetició és un element arquitectònic, un element arbrat del vial o quan s'utilitza reiteradament una posició edificatòria singular vers l'espai públic.
- **Fites.** Moltes de les intervencions d'habitatge social enfatitzen l'espai central de la proposta mitjançant un element volumètricament rellevant, com és la torre de l'església. Tots els projectes de les Regions Devastadas, dels Poblados de Colonización, així com els barris de l'Obra Sindical del Hogar que incorporen aquest equipament fan del campanar l'element més representatiu del conjunt. Altres projectes empen també aquest recurs, ja sigui mitjançant un edifici residencial (Agafallops) o un altre equipament dotacional (les Casetes del Pont o Torre Valentina) (vegeu el quadre de la pàgina següent).
- **Visuals.** La ubicació d'una edificació singular al final d'un carrer emfasitzant així les visuals del mateix s'utilitza amb freqüència en les intervencions del model de l'habitatge social. Trobem alguns precedents en les colònies, especialment a la colònia Güell, en què un esboç de la futura escola dibuixat sobre una fotografia del carrer de Barrau des de la plaça de Joan Güell demostra una clara voluntat de controlar les visuals sobre els carrers. En aquest sentit, l'edifici de la cooperativa de la colònia Raymat també reflexa aquest interès. En el model de l'habitatge social podem però distingir entre aquelles visuals plantejades sobre un edifici singular i, per tant, amb una significació compositiva més rellevant, respecte altres visuals que es resolen sobre determinats habitatges i que són, en conseqüència, de menys transcendència en la composició urbana del conjunt, però no per això menys interessants, en tant que contribueixen a enriquir el paisatge urbà de la intervenció (vegeu el quadre de la pàgina següent).

Algunes comunitats jardí són especialment interessants per la utilització de recursos compositius diversos. S'analitzen a les pàgines següents dos casos, el Poble de Pescadors a Roses de Ricard Giralt Casadesús, i el Poble Nou de Llers de Pelayo Martínez Paricio. Aquests exemples són rellevants en tant que mostren en un mateix projecte els criteris compositius abans esmentats, a més d'incorporar també recursos menys freqüents, com són les simetries puntuals, les alineacions urbanes intencionades, els espais oberts complementaris al vial, la composició d'una façana urbana global o la polarització d'usos als extrems d'eixos significatius.

FITES

TORRES D'ESGLÉSIA

[1]

[2]

[3]

[4]

[5]

[6]

[7]

[8]

[9]

[10]

[11]

[1]

[2]

[3]

[4]

[1] Sucs [2] Gimenells [3] Poble Nou del Delta [4] Pla de la Font [5] Vilanova de la Barca [6] Pont de Bar [7] Poble Nou de Llers
[8] Sant Narcis (Girona) [9] Nostra Senyora del Vilar (Blanes) [10] Sant Pere Màrtir [11] Sant Oleguer (Sabadell)

[1] Agafallops [2] Los Casetes del Pont (La Pobla de Segur)
[3] Sant Pere Màrtir (Olot) [4] Torre Valentina (Sant Antoni de Calonge)

VISUALS

SOBRE UNA DOTACIÓ

Colònia Güell

SOBRE UN EDIFICI SINGULAR

Poble Nou del Delta

Nostra Senyora del Remei (Anglès)

Raymat

Sant Guillem (Llívia)

Santa Anna (Ripoll)

SOBRE UN HABITATGE

Nostra Senyora del Remei (Anglès)

Les Planes d'Hòstoles

Sant Antoni (Olot)

Nostra Senyora dels Dolors (Besalú)

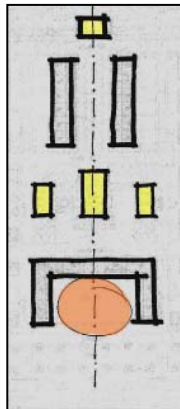
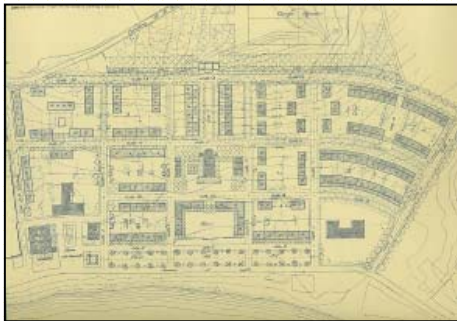
Sant Pere Màrtir (Olot)

Poble de Pescadors (1945)

Roses

Ricard Giralte Casadesús

Aquest projecte mostra un petit inventari de recursos compositius que plantegen diferents solucions volumètriques en funció de les intencions de projecte. La proposta proposa eixos compositius simètrics, fronts edificats continus, clusters, solucions en determinades cantonades, o respostes formals als extrems d'alguns vials, seguint així alguns dels criteris que Raymond Unwin havia reflectit en el seu llibre instrumental "Town Planning in Practice", que sens dubte Giralte coneixia.

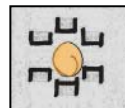

◀ El projecte es vertebrava a partir d'un eix principal perpendicular a la línia de costa que concentra la majoria dels equipaments dotacionals, així com també els espais oberts més significatius. En el punt mig d'aquest eix se situa l'església, que configura diversos espais oberts. Un passeig peatonal amb fronts edificats continus a banda i banda vincula l'edifici religiós amb un altre equipament, mentre que en l'altre extrem, una plaça rectangular i porticada singularitza l'espai obert principal del conjunt, que s'obra cap al passeig marítim. Aquest espai aglutinava en la seva porxada molt probablement l'activitat comercial de la proposta. L'eix es veu travessat per quatre carrers transversals que defineixen tres franges edificatòries que sectoritzen el projecte.

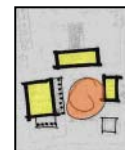
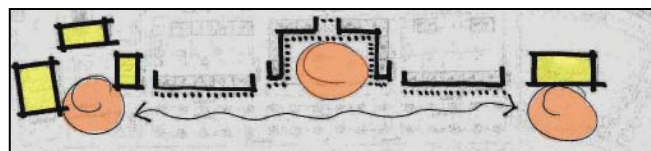
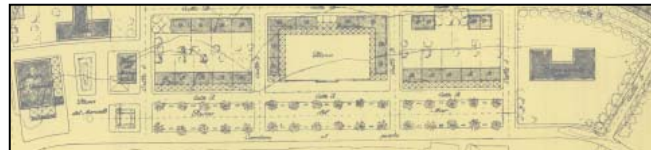
La distribució de l'edificació sobre aquest eix principal és rigorosament simètrica, en contrast amb l'ordenació de la resta del projecte.

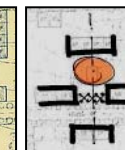
◀ En la configuració de les unitats residencials es distribuïen alguns espais oberts comunitaris que impliquen certes singularitats en les volumetries edificatòries d'alguns dels edificis que els defineixen: canvis d'alineació per enfatitzar l'accés en alguns casos, o formalització de portes d'entrada a aquests espais mitjançant la separació de barres edificades i emprant elements porticats en d'altres.

◀ La distribució dels habitatges bifamiliars aïllats en un dels sectors de la proposta genera petits espais oberts públics.

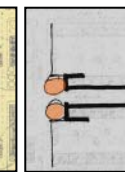
▶ En un dels extrems del passeig se situen els edificis dotacionals del mercat, la llotja del mercat i el centre cívic, conformant un espai obert singular, precisament en un dels punts més propers al teixit urbà preexistent.

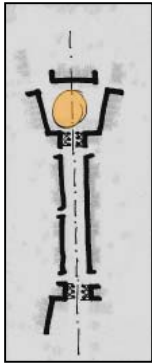

◀ El passeig marítim de secció regular queda definit per fronts edificats porticats, formalitzant una façana de mar precisa i endreçada, i amb la ubicació d'edificis dotacionals en els dos extrems del passeig: el centre cívic, el mercat i la llotja del mercat en l'extrem més proper al nucli urbà, i el grup escolar al nord del passeig.

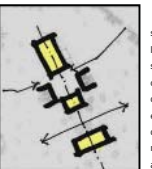
◀ Alguns sectors residencials configuren espais oberts mitjançant el recurs formal de l'accés porticat i utilitzant alineacions edificatòries que contribueixen a la singularització d'aquests espais.

◀ Alguns encreuaments viaris es resolen incorporant petits espais lliures en els extrems dels edificis residencials.

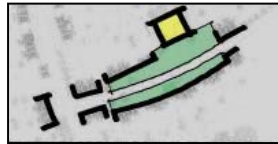

◀ L'eix principal d'accés al projecte queda definit per un passeig amb fronts edificats continus, als extrems del qual es configuren respectivament un espai lliure que enfatitza l'entrada al nucli i la plaça pública principal abraçada per quatre fronts edificatoris d'alienacions ben definides. Els punts de contacte entre aquests dos espais i l'eix urbà queda formalitzat en ambdós casos per dos edificis porticats que ajuden a concretar l'espai físic de cada un d'aquestes peces urbanes. Donada la composició urbana d'aquest sector, podem suposar que deuria incloure algunes activitats comercials i possiblement algun edifici dotacional.

◀ La part central de la proposta aglutina els serveis públics principals, que consisteixen en l'església, el centre cívic i l'escola, disposats simètricament respecte un eix compostiu, organitzant espais oberts de fronts definits i d'altres espais ajardinats sense límits edificatoris concrets. L'espai central principal de les dotacions és fàcilment accessible mitjançant passos peatonals que el connecten amb les vies principals.

◀ El vial situat al sud de la intervenció planteja un front edificat continu lleugerament corbilini que dona front a unes franges ajardinades. Un dels extrems d'aquest tram es resol amb un canvi d'alineació que redueix la caixa viària i disposa una edificació perpendicular a l'eix del traçat singularitzant un dels extrems del mateix.

◀ L'arc que defineix un dels carrers principals permet limitar les visuals des de qualsevol dels extrems del traçat, acotant l'espai públic que es defineix amb els fronts edificatoris del vial.

◀ Una lectura sobre un plànol que reproduïx exclusivament els edificis del projecte permet comprendre fàcilment les voluntats compositives que es plantegen en el disseny de la proposta. La definició dels fronts edificatoris sobre els vials, així com la voluntat de controlar l'espai sobre les places públiques són objectius que es poden reconèixer clarament.

◀ Els espais lliures que es plantegen al projecte es defineixen generalment per fronts edificats continus. Aquests espais es connecten entre si mitjançant una xarxa peatonal sovint segregada dels trànsit rodar.

Poble Nou de Llers (1939) Llers

Pelayo Martínez Paricio

El nou assentament de Llers, plantejat com un nou nucli urbà per part de l'organisme estatal de les *Regiones Devastadas*, s'estructura a partir de tres vials perimetrals que conformen un triangle, en el centre del qual s'incorporen els serveis dotacionals principals. Un dels costats d'aquest triangle recull l'accés principal a l'ordenació, i disposa els espais urbans més significatius, juntament amb la zona esportiva.

TIPOLOGIES EDIFICATÒRIES

Unifamiliars

En sèrie

Bifamiliars

Façana unitària

Façana parella

Diversitat tipològica

Filers

Façana simple

Façana composta

Façana unitària

Plurifamiliars

A.6 Les façanes

L'estudi de les façanes en les distintes comunitats jardí ens permetrà fer una lectura tant del llenguatge arquitectònic genèric que cada model utilitza com dels recursos estilístics més específics que alguns projectes demostren en les edificacions. Amb aquest objectiu, s'han dibuixat amb el mateix criteri gràfic algunes de les façanes més representatives —també d'altres de singulars— de cada una de les quatre tipologies que s'han descrit en els anteriors apartats. S'adjunta també una planta que aporta informació sobre la posició de cada edificació respecte la seva parcel·la, així com el punt d'accés principal de cada una. Aquesta planta ens permet reconèixer si l'edificació es troba alineada al vial o està separada del mateix i quina és la proporció de jardí respecte l'edificació, dos valors que ens poden ajudar a comprendre millor l'impacte de la façana en qüestió sobre el paisatge urbà al que pertany.

L'habitatge unifamiliar aïllat

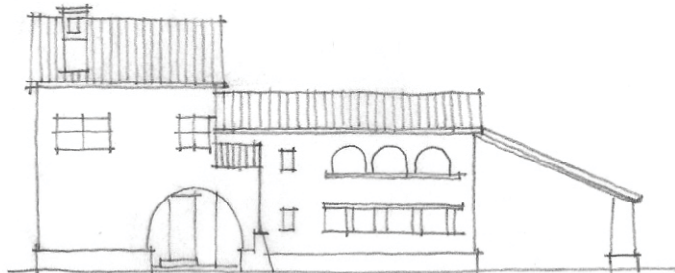
L'habitatge unifamiliar aïllat mostra una important diversitat formal, a diferència de la resta de les tipologies edificatòries. Com ja hem comentat en aquest mateix capítol, la tipologia unifamiliar aïllada és emprada sistemàticament en el model dels habitatges burgesos. Atès que la construcció d'aquests habitatges es produeix per iniciativa particular, el resultat formal és conseqüentment molt heterogeni. En canvi, en el model de l'habitatge social la seva utilització és molt escassa, ja que la seva construcció es va realitzar a partir de la iniciativa estatal i, per tant, executada amb un patró estilístic determinat.

Tot i això, podem veure com *algunes intervencions dins el model de l'habitatge burgès incorporen una certa complicitat estilística que es tradueix en un resultat compostivament homogeni*, tot i que les edificacions siguin totes elles diferents, mentre que d'altres operacions mostren una disparitat accentuada quant a la formalització de les façanes. Les edificacions de l'Estany de Puigcerdà mantenen una certa coherència estilística, basada en l'emmarcament de les finestres i cantonades mitjançant elements petris, la utilització del color granatós als paraments, així com l'ús dels torreons i la coberta de pissarra. El projecte de S'Agaró presenta també un llenguatge arquitectònic homogeni. Cal destacar però que els materials que s'empren, basats en els elements ceràmics —la teula àrab i els ràfecs amb varies capes de rajola capiculada— i els paraments arrebossats de color blanc, pertanyen al mateix llenguatge que en aquella època utilitzaven les promocions de l'habitatge social, amb la diferència de que a S'Agaró s'empraven combinats amb elements de pedra natural, pot ser perquè en el període de postguerra i fins les darreres intervencions de les comunitats jardí de caire social existia una certa inquietut per trobar un llenguatge propi i identificatiu.

Figura 3.8

Quadre de classificació de les façanes de les comunitats jardí. En l'esquema s'agrupen els habitatges segons la seva tipologia, i s'adjunta una planta de l'edificació per poder veure quina és la relació entre l'edificació i la parcel·la, assenyalant-se també l'accés principal d'aquesta.

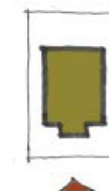
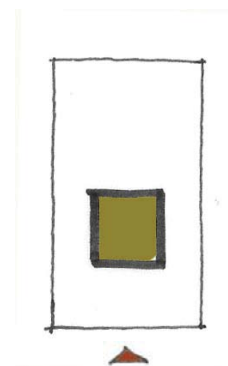
UNIFAMILIARS

Hospitalet - Puig Gairalt

Torroella de Fluvià

En sèrie

Puigcerdà

Cantonigrós

La resta d'intervencions que pertanyen al model de l'habitatge burgès són en canvi marcadament heterogènies en el tractament de les façanes, en especial l'avinguda Tibidabo, l'avinguda Pearson, l'eixample Malagrida o l'eixample de La Garriga.

Cal destacar també algunes singularitats, com les promocions de lloguer dels xalets suïssos i de les casetes de Puigcerdà que ja hem comentat anteriorment, construïdes *en sèrie*, amb façanes simètriques i coberta a dues aigües, o altres intervencions del model de l'habitatge social, com les casetes del barri de La Salut, o la singular complexitat que demostra l'Obra Sindical del Hogar en les quatre cases aïllades de caràcter rural plantejades a Torroella de Fluvià.

Complicitat en el llenguatge arquitectònic

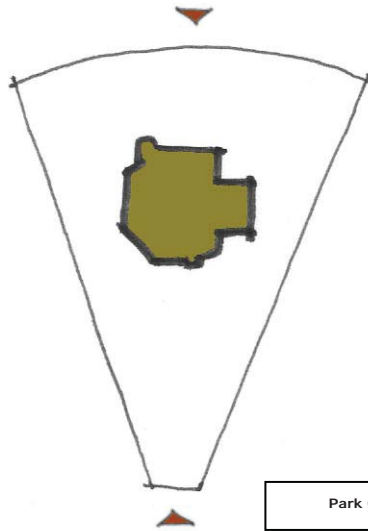
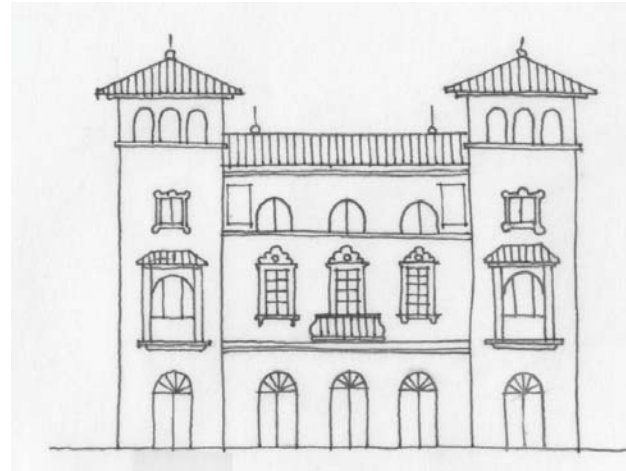
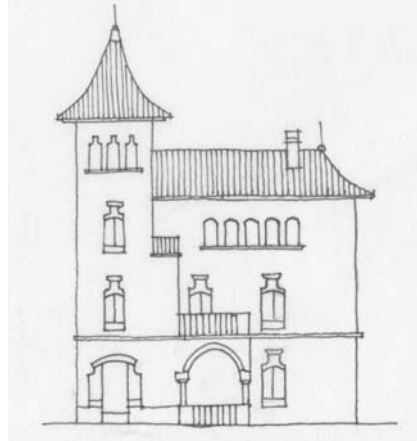
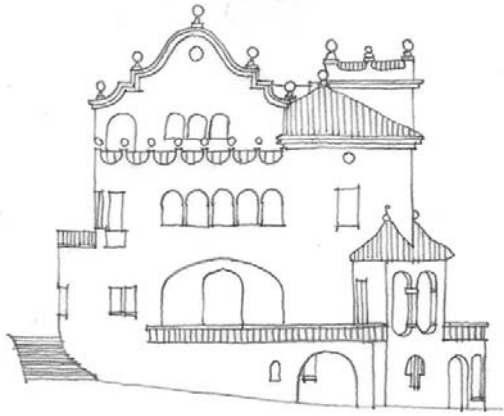

S'Agaró

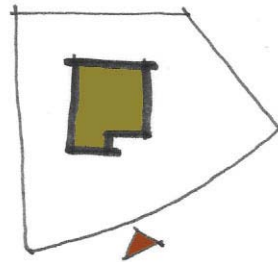

L'Estany de Puigcerdà

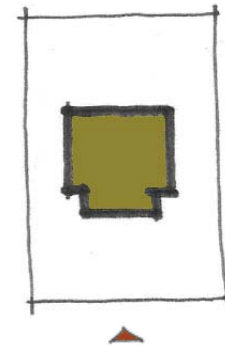
UNIFAMILIARS

Park Güell

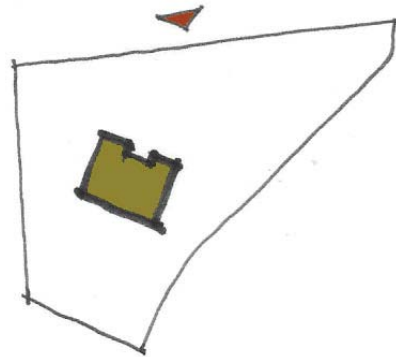
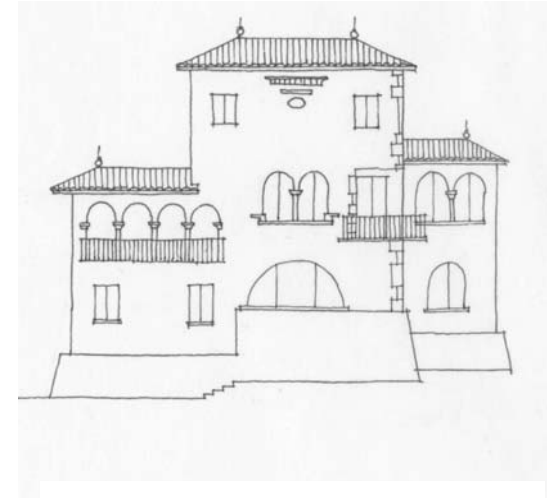
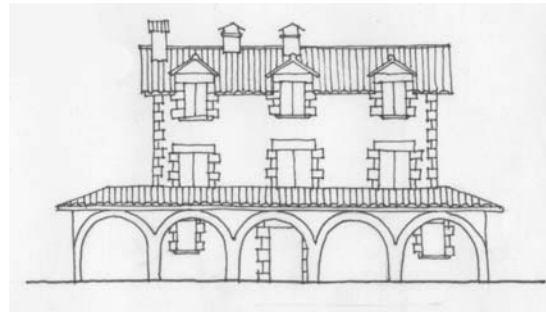
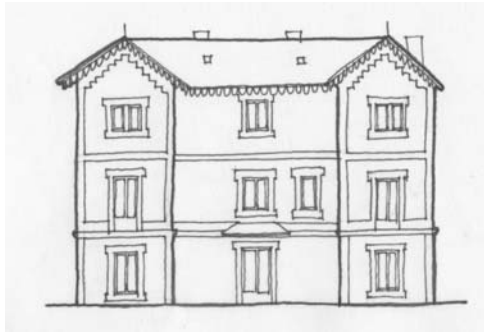

Eixample Malagrída

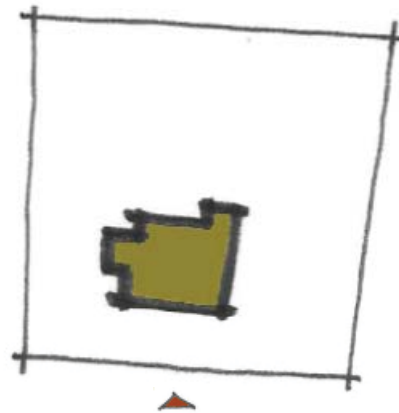

Avinguda Tibidabo

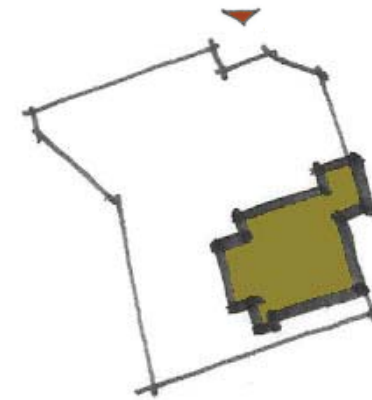
UNIFAMILIARS

Puigcerdà

Camprodon

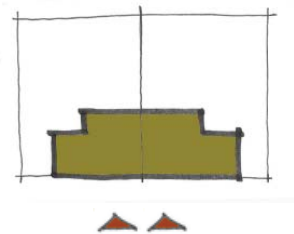
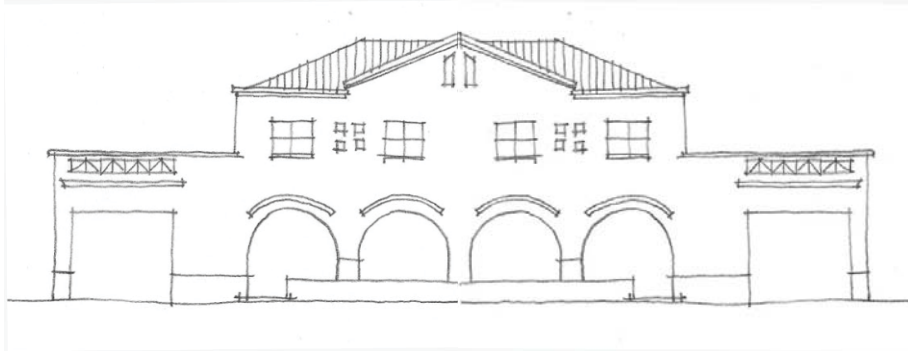
S'Agaró

L'habitatge bifamiliar aïllat

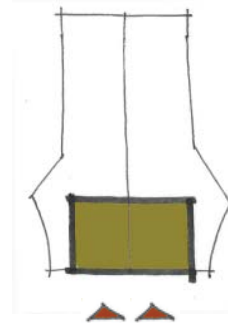
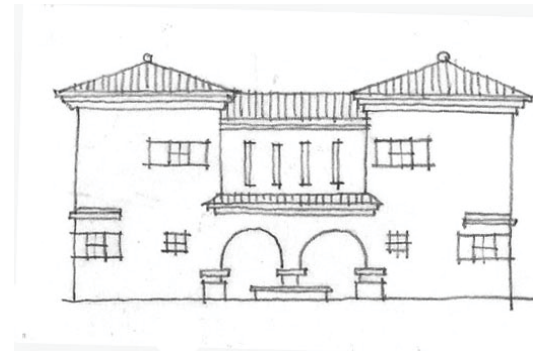
L'habitatge bifamiliar aïllat mostra una clara tendència a compondre la façana unitàriament, tractant-la com si es tractés d'un sol edifici. La utilització del frontó sobre l'eix de simetria, la petita finestra de la sotacoberta, la ubicació de les portes d'accés properes també a aquest eix amb la utilització de les arcades per singularitzar-les, i en especial l'agregació dels volums en la part central, són alguns dels recursos més emprats per aconseguir aquesta unitat compositiva. Aquestes edificacions mostren doncs una *façana unitària*, a diferència d'aquelles bifamiliars que la configuren reconeixent els dos habitatges en la seva composició, formant el que anomenem una *façana parella*.

BIFAMILIARS

Façana unitària

Sant Narcís

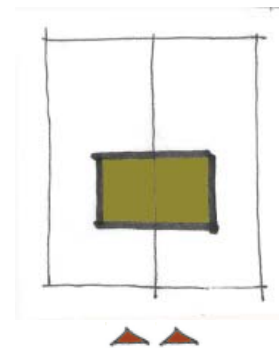
Sant Joan Les Fonts

BIFAMILIARS

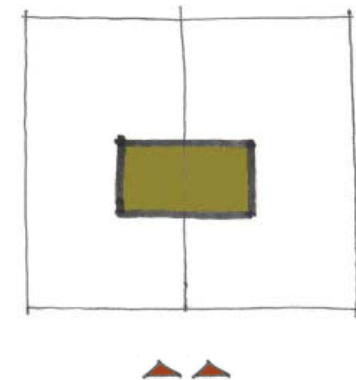
Façana unitària

Castelló d'Empúries

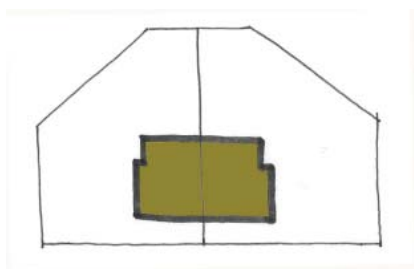
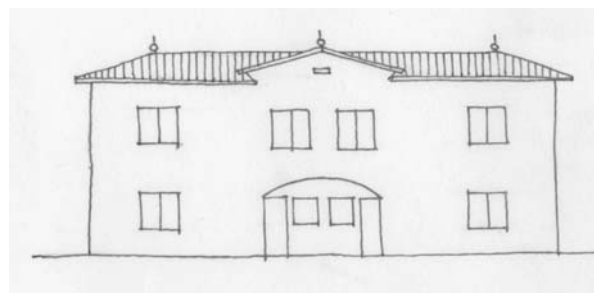
Roses

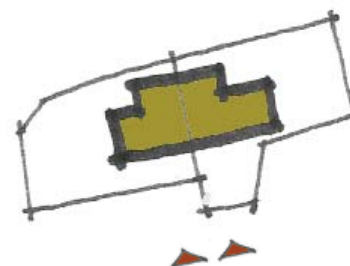
Ripoll

BIFAMILIARS

Façana unitària

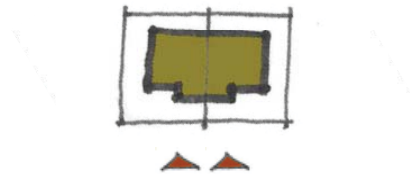
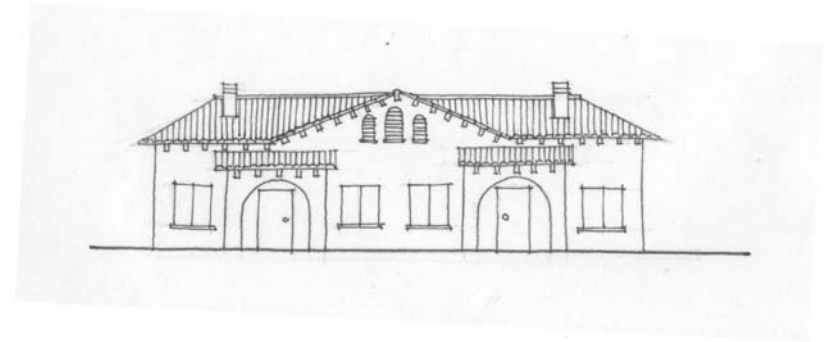
Livia

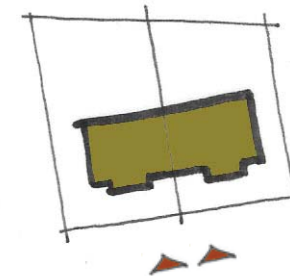
Sant Pere Màrtir

BIFAMILIARS

Façana unitària

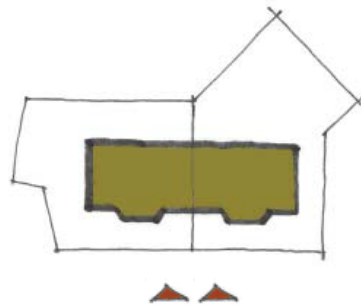
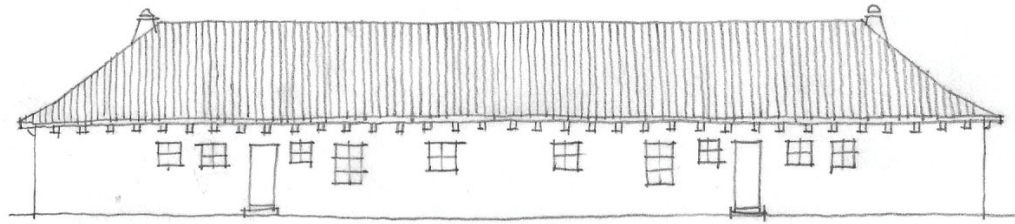
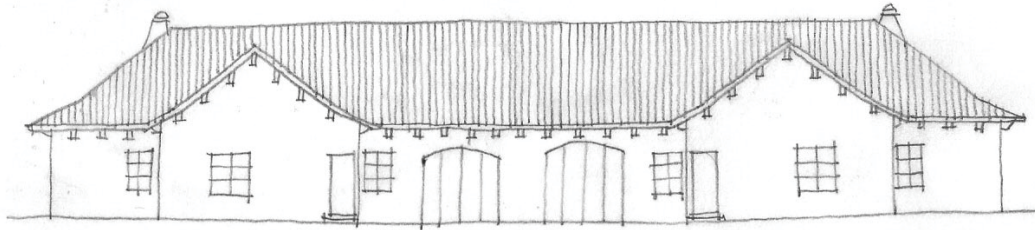
Nostra Senyora de la Mercè

Mataró

BIFAMILIARS

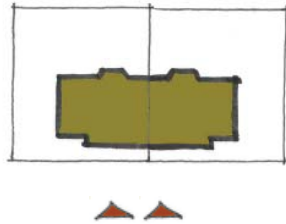
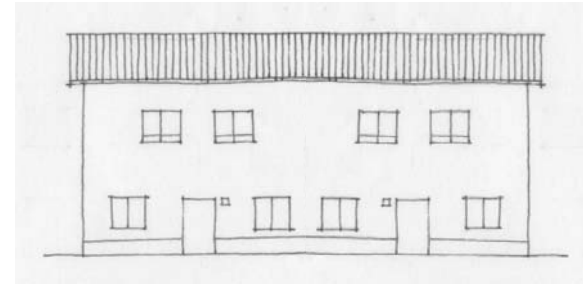
Façana parella

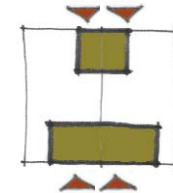
Llivia

BIFAMILIARS

Façana parella

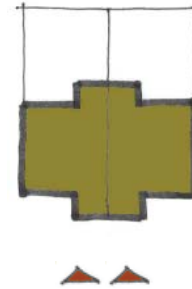
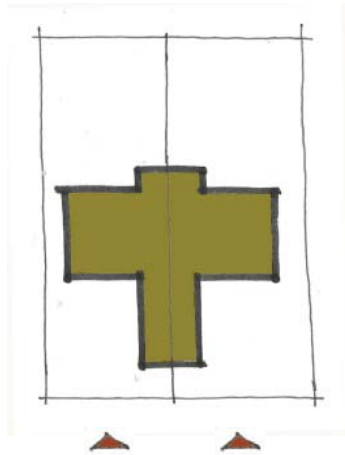
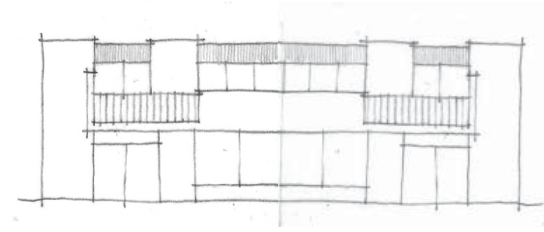
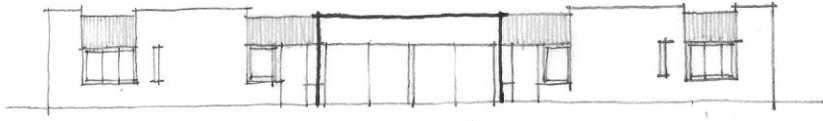
Sant Narcís

Sucs

BIFAMILIARS

Façana parella

Hifrensa

L'habitatge en filera

Els habitatges en filera mostren tres graus de complexitat en la composició de les façanes: la façana simple, la façana composta i la façana unitària.

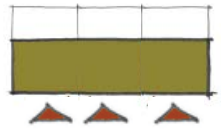
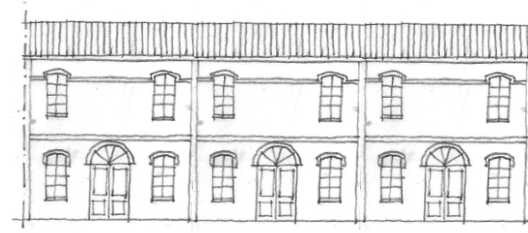
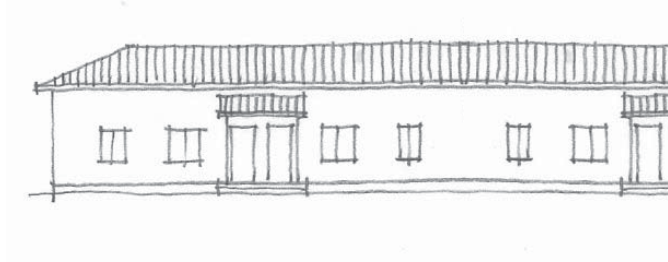
La *façana simple* s'obté quan la repetició seriada del patró compositiu de l'habitatge dóna com a resultat una façana homogènea sense cap element plàstic singular. En aquest cas podem veure com algunes operacions, com la colònia Vidal, planteja l'habitatge amb una composició simètrica, de manera que la seva repetició permet singularitzar cada un dels habitatges en la composició global de la façana. És més freqüent però la utilització de l'habitatge dissimètric, en què la seva repetició alternada genera un cert ritme en el conjunt de l'edificació, com és el cas de Can Peguera o el Poble Nou de Llers.

La repetició d'un patró que presenta una singular composició permet aconseguir una façana amb una certa plasticitat, donant com a resultat una *façana composta*. Els mecanismes per aconseguir-ho són diversos: (1) mitjançant un patró que presenta una variada volumetria i que, en l'agregació alternada, genera diversos plans de façana, com és el cas de Sant Cugat a Salt, (2) emprant una coberta de pendents diferents i incorporant elements arquitectònics singulars com la xemeneia en la composició, com el cas del projecte a Ripoll, en què es plantegen diverses maneres d'agregar el patró amb resultats distints, (3) plantejant una repetició que faci un desplaçament en planta, com el projecte de Torre Valentina de Coderch, o (4) mitjançant l'utilització de diferents materials per compondre la façana i emprant, al mateix temps, més d'un patró per obtenir un front més variat, com ens mostra la interessant i complexa façana de la colònia Güell sobre el carrer Malvehí.

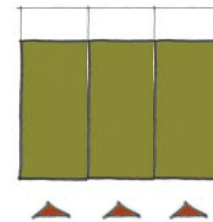
Les solucions amb façana unitària troben dificultats en resoldre els extrems de l'edificació, prestant en ocasions atenció a la cantonada amb un senzill canvi d'orientació de la coberta. El projecte de cases barates de Puig i Gairalt per a Hospitalet és el més interessant en aquest sentit: mentre que el cos central utilitza la planta baixa, els extrems es resolen amb edificacions de planta baixa i un pis que singularitzen al mateix temps dues vies rodades mitjançant el recurs de la porta amb arcada. El resultat és una edificació endreçada compositivament, no basada en la repetició sinó en un disseny que planteja l'edificació en filera com un conjunt arquitectònic unitari. El projecte de l'illa Meridiana també planteja una façana unitària, amb un resultat menys complexe, en que la iteració es produeix per la repetició d'aquest edifici en cada un dels fronts de l'illa.

FILERES

Composició simple

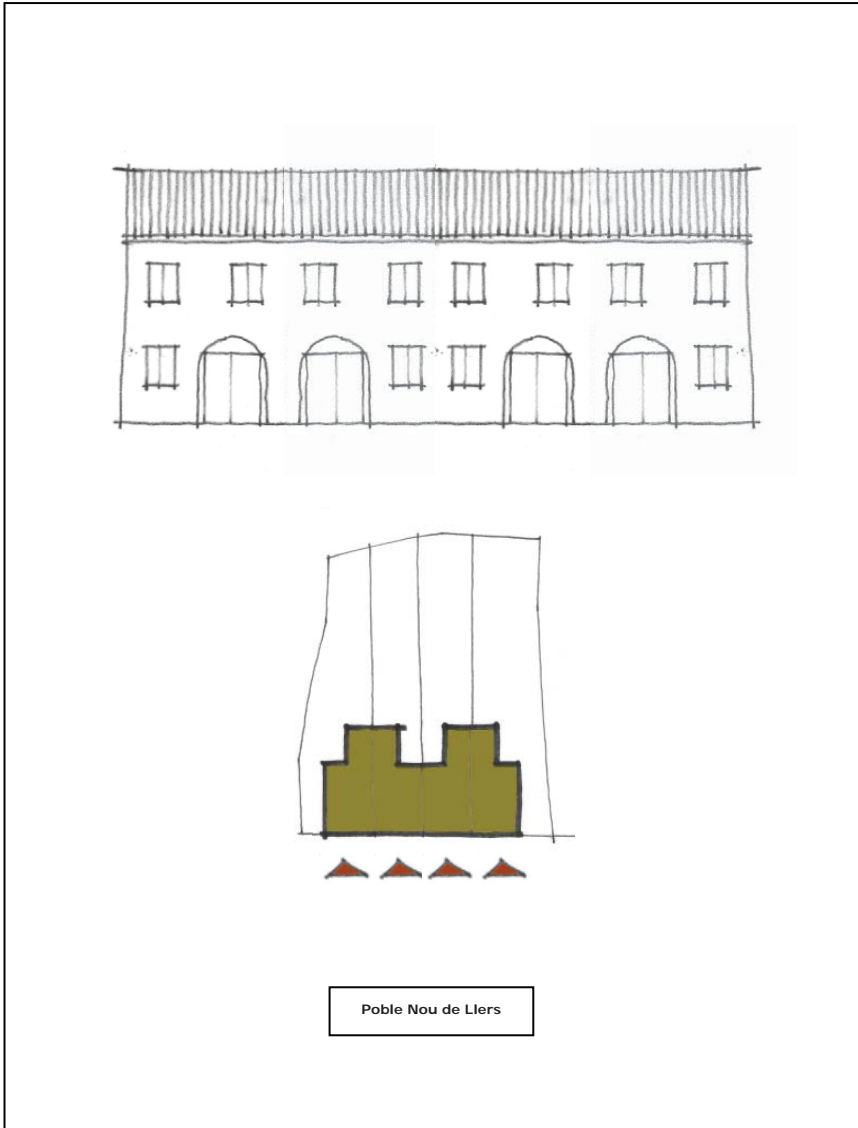
Can Peguera

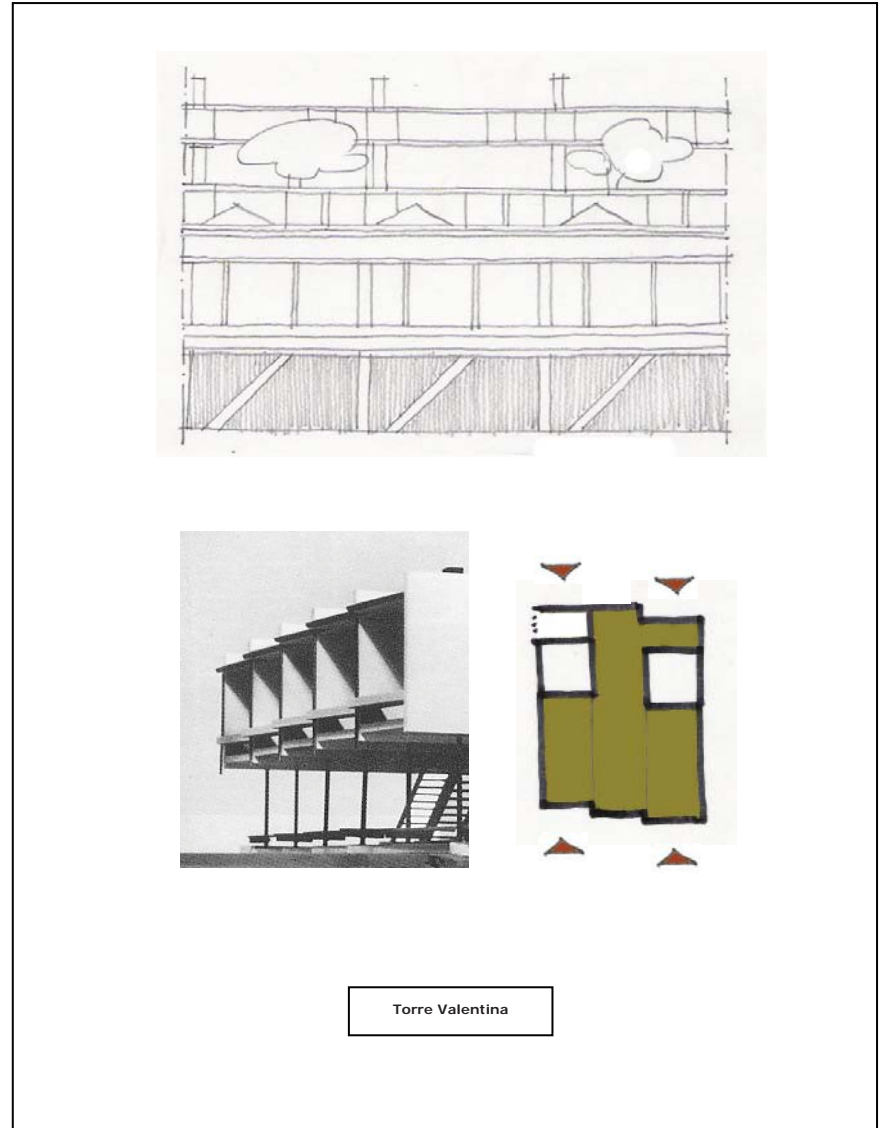
Can Vidal

FILERES

Composició simple

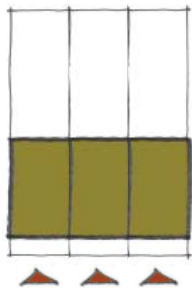
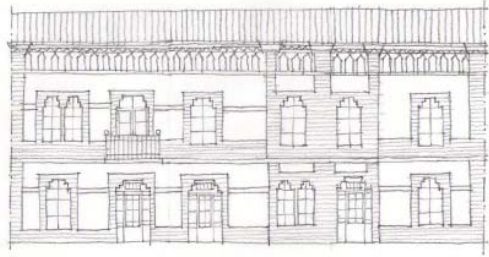

Composició composta

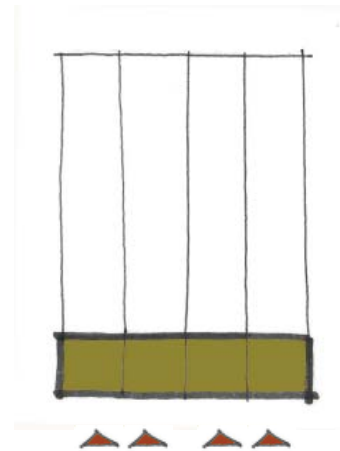

FILERES

Composició composta

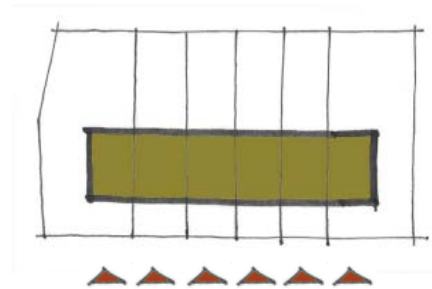
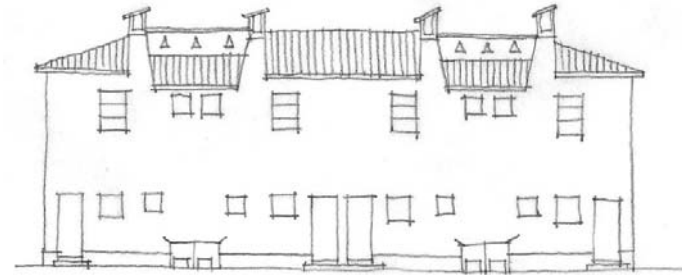
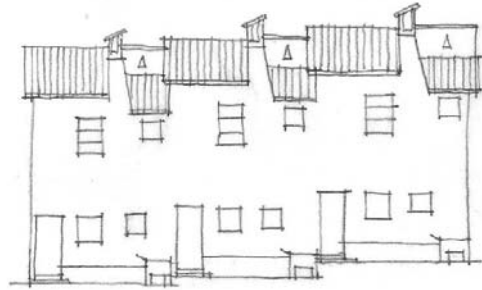
Colònia Güell

Sant Cugat

FILERES

Composició composta

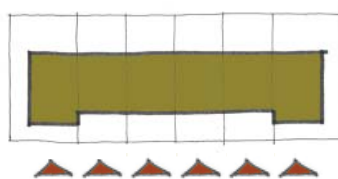
Ripoll

FILERES

Composició unitària

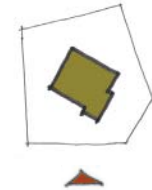
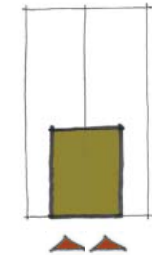
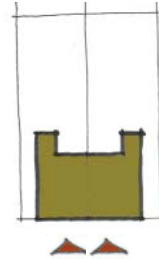
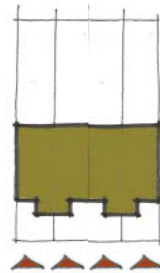
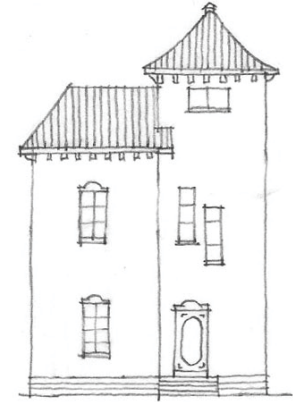
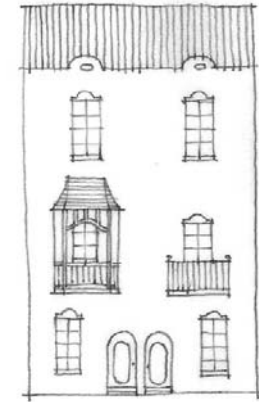
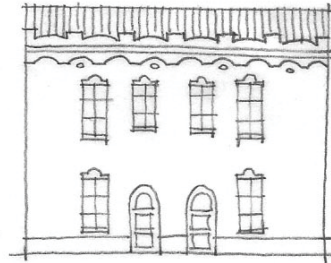

Hospitalet - Gairalt

Illa Meridiana

Diversitat Tipològica

Illa Martorell

PLURIFAMILIARS

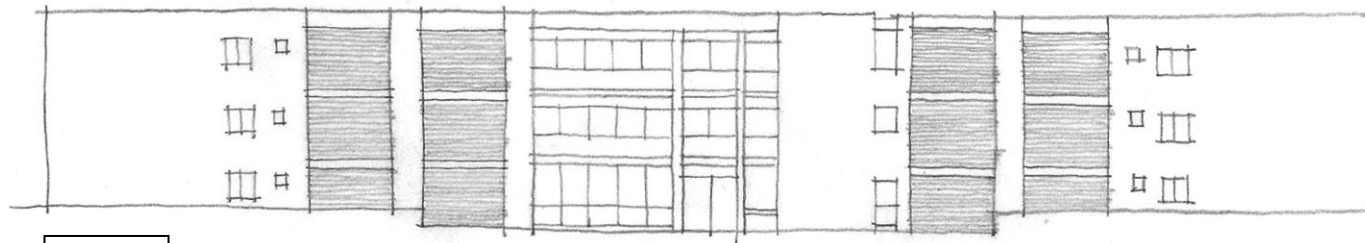
Ripoll

Sant Cugat

Gimènells

Hifrensa

El bloc plurifamiliar

El bloc plurifamiliar diferencia en façana les tres plantes de que es compona: un sòcol de planta baixa porticada, planta primera amb balconades i planta superior amb finestres convencionals. Aquest llenguatge és emprat sistemàticament en tots els blocs residencials que apareixen en les comunitats jardí d'habitatge social que presenten aquesta tipologia. Els poblats de colonització mostren però una composició de façana més elaborada, tot i que en termes generals mantenen aquest criteri³.

Com a cas singular cal destacar els blocs plurifamiliars de la colònia d'Hifrensa, que responen a un llenguatge arquitectònic radicalment diferent i contemporani, representant un suggerent exemple de la imatge urbana que les comunitats jardí poden arribar a configurar.

Un apunt sobre la diversitat i la coherència

Si bé tots els projectes del model de l'habitatge social mostren una coherència quant a les distintes tipologies que utilitzen, ens interessa destacar l'especial sensibilitat que el projecte de l'illa de Jeroni Martorell demostra en la composició de les distintes façanes (pàgina anterior). El precís disseny de les finestres, de les portes d'accés, el detall de l'entrega de la coberta amb el pla de la façana, la incorporació d'alguns elements singulars d'acurat estil com la galeria en algunes balconades o la varietat tipològica de les bifamiliars i l'estudi volumètric de les unifamiliars d'acord amb el conjunt, tot plegat concentrat en una hectàrea, fa d'aquest projecte un interessant exemple sense precedents i molt proper a les directrius angleses de principis de segle.

³ En el capítol corresponent als espais oberts porticats es fa una descripció més detallada de les característiques específiques dels edificis plurifamiliars amb porxos.

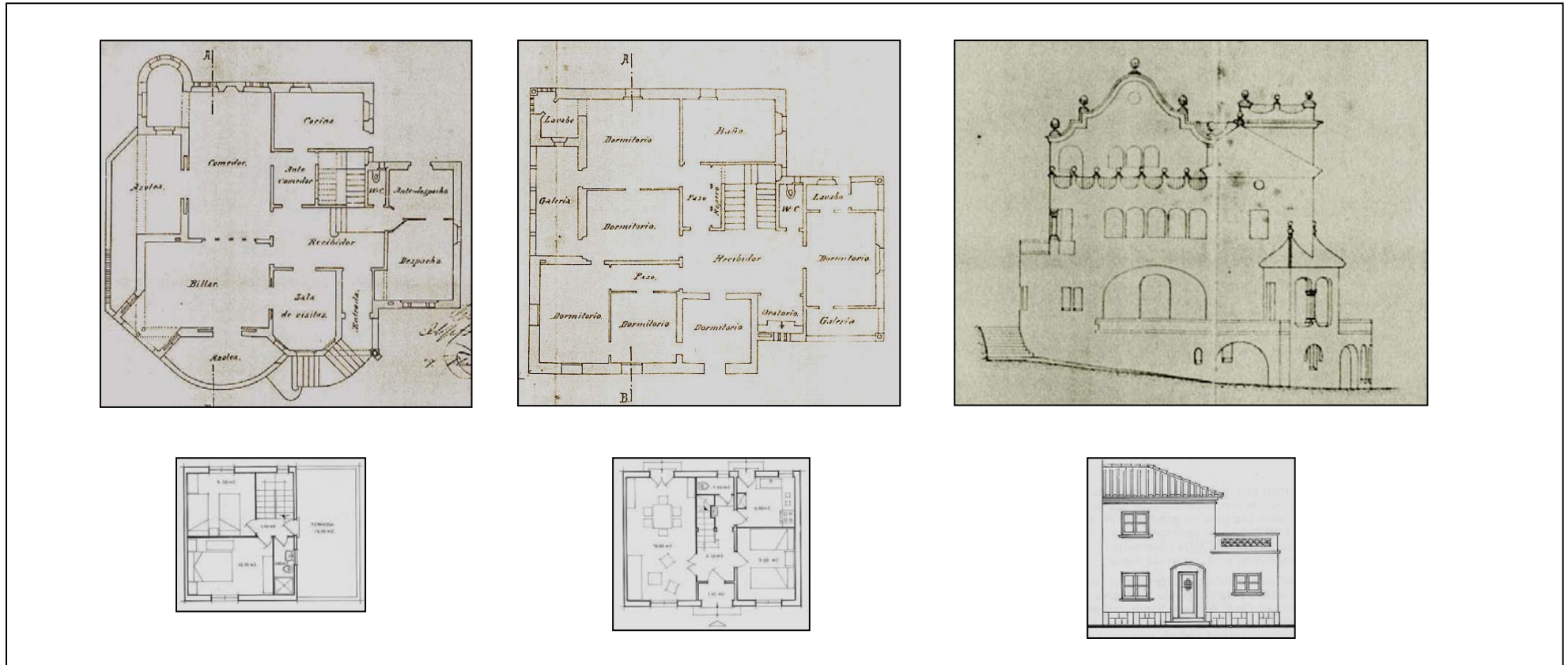

Figura 3.9

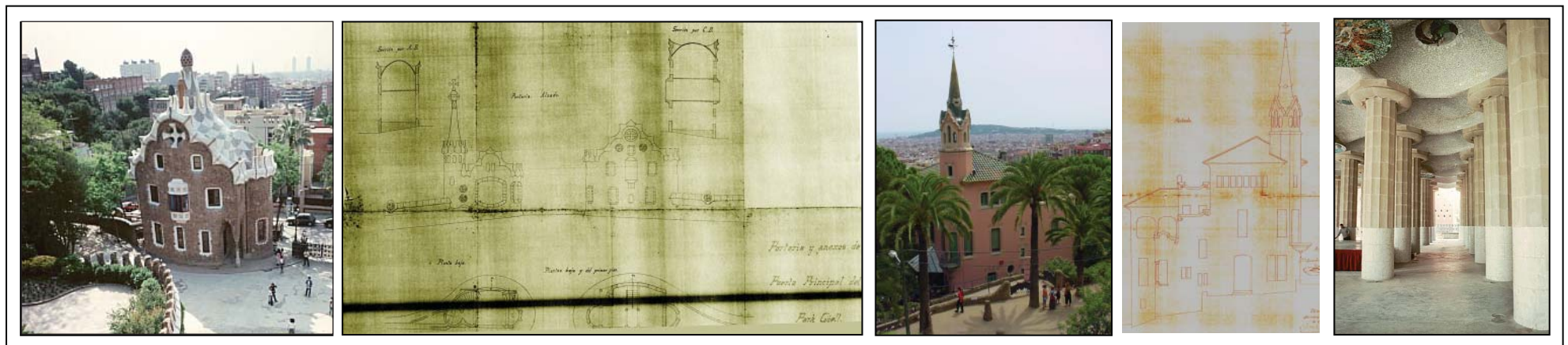

Figura 3.10

A.7 L'arquitectura

Les comunitats jardí signifiquen una bona ocasió per introduir edificis residencials valuosos quant a la seva arquitectura. Els habitatges unifamiliars aïllats de principis de segle que pertanyen al model de l'habitatge burgès han emprat un llenguatge proper al noucentisme com a instrument d'expressió de llur condició, donant com a resultat un suggerent nombre d'edificacions d'indubtable interès arquitectònic. Aquest conjunt d'habitatges, valuós per la singularitat de cada una d'aquestes edificacions enteses com unitats individualitzades, contrasta acusadament amb les qualitats patrimonials que mostren les comunitats jardí del model de l'habitatge social i les lligades al turisme, a on cal entendre cada un dels edificis com a part integrant d'un projecte major, i no com una unitat d'identitat pròpia. La vàlua arquitectònica rau, en aquest cas, en la configuració d'un grup d'habitatges que presenta una gran homogeneïtat estètica, oferint així un resultat de gran coherència urbana i també amb un llenguatge arquitectònic precís. El resultat tipològic d'aquesta lectura ens permet reconèixer el fort contrast que existeix entre l'edificació residencial que correspon a cada un dels models (*fig. 3.9*).

L'atenció a aquestes dues tendències permet reconèixer el distint valor arquitectònic de cada una de les intervencions. Distingim, però, dins del segon grup, les intervencions vinculades a l'habitatge social de les que tenen a veure amb el turisme, en tant que les primeres responen a un propòsit singular, fruit d'un marcat intervencionisme d'estat, a partir d'una reivindicació de l'habitatge popular, amb un llenguatge de caire racionalista, i emmarcat dins d'una política social de caràcter proteccionista⁴. Les segones estan, en termes generals, més vinculades a la recerca d'un llenguatge arquitectònic proper al Moviment Modern, on es fa també un destacable esforç en el tractament dels aspectes funcionals de l'habitatge.

Dins del grup de les comunitats jardí fruit de les intervencions burgeses de principis de segle passat són destacables pels seus edificis el Park Güell, l'eixample Malagrida, l'eixample de La Garriga, l'eixample de La Riba, el passeig de Caldetes, el passeig Maristany, l'avinguda Tibidabo, l'avinguda Pearson, l'estany de Puigcerdà i alguns dels habitatges del balneari de Vallfogona (*figs. 3.10-3.22*). En l'atenció a aquestes operacions podem però distingir algunes singularitats: si bé el Park Güell mostra una arquitectura clarament vinculada al modernisme –com l'eixample de La Garriga i com ocasionalment presenta l'avinguda Tibidabo–, els edificis de l'estany de Puigcerdà presenten un llenguatge singular, menys elaborat i més sobri, però també d'arrel noucentista. Cal fer esment dels cinc habitatges iguals a prop de l'estany edificats en sèrie que es varen construir amb el propòsit de ser llogats ja que, juntament amb la intervenció de Cantonigrós de 1921 (*fig. 3.23*), constitueixen les primeres promocions d'habitatges unifamiliars aïllats de lloguer a Catalunya.

Cal destacar també el conjunt arquitectònic de La Garriga. En el seu eixample trobem representats estilísticament l'eclecticisme (la Vil·la Conxa, la Vil·la Adauta i la Torre Sant Miquel), el modernisme (la Casa d'Agustí Furriol i la Torre Sant Domingo), el noucentisme (la Casa Caritat, Can Creixell, l'Escola de Sant Lluís Gonçaga i la Casa d'Enric Pérez). També per

Figura 3.9

Comparatiu tipològic. *La casa Trias, en el Park Güell, vers una casa d'habitatge obrer del barri de Sant Narcís.*

Figura 3.10

Park Güell

⁴ Aviat es canviaria el nom de “cases barates” pel de “habitatges de protecció oficial”.

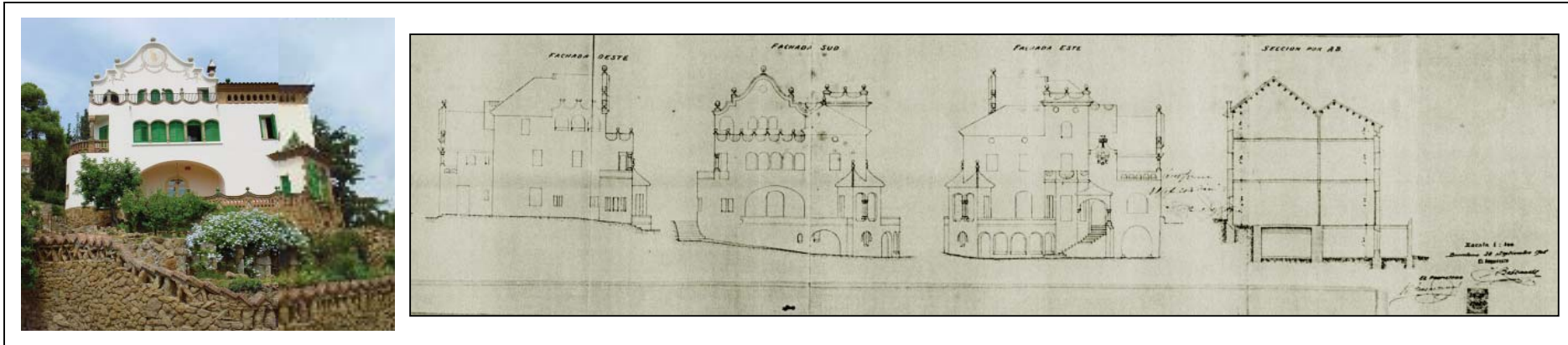

Figura 3.11

Figura 3.12

Figura 3.13

Figura 3.14

Figura 3.11

Park Güell

Figura 3.12-13

L'exemple Malagrida

Figura 3.14

L'exemple de La Garriga

(pàgines següents)

Figura 3.15

Caldes d'Estrac

Figura 3.16

La Riba a Castellterçol

Figura 3.17

Passeig Maristany a Camprodon

Figura 3.18-19

Avinguda Tibidabo

Figura 3.20

Avinguda Pearson

Figura 3.21

L'Estany a Puigcerdà

Figura 3.22

Vallfogona de Riucorb

Figura 3.23

Xalets Suïssos a Cantonigrós

Figura 3.24

Colònia de Can Pons

Figura 3.25

Colònia de Viladomiu Vell

Figura 3.26

Colònia de Sant Corneli

les seves característiques i singularitat s'ha de destacar l'anomenada "Mançana Raspall", formada per les Cases Barbey (1910), la Torre Iris (1911), la Bombonera (1911) i Can Barraquer (1912), totes quatre obra de l'arquitecte Manuel Raspall i Mayol, que amb el ric cromatisme d'aquest conjunt fa una important aportació al modernisme.

Algunes de les operacions corresponents a les colònies industrials també presenten edificacions que encaixen en aquest grup, i que corresponen als habitatges unifamiliars del propietari de les fàbriques o a alguns edificis dotacionals. Aquest és el cas de la colònia de Can Pons, la de Viladomiu Vell, la de Raymat o la de Sant Corneli, amb llenguatges que en alguns casos esdevenen eclèctics. Al mateix temps, no podem deixar de banda la vàlua arquitectònica de moltes de les fàbriques que formen part d'aquestes colònies (figs. 3.24-28).

El cas però que mereix una especial atenció dins de les colònies per la seva aportació arquitectònica és la colònia Güell, on els edificis més emblemàtics, ja siguin privats o públics, responen a un modernisme elaborat i de gran interès (fig. 3.29).

El segon grup de comunitats jardí, com hem comentat, mostra un valor arquitectònic pel conjunt de la intervenció, més que no pas per cada un dels edificis per sí mateixos. El llenguatge arquitectònic passa a ser un mitjà de propaganda de l'Estat: "El trazado de pueblos y ciudades constituye el reflejo del Orden Nuevo, y la vivienda, la proclama de la política social del Régimen"⁵. Aquesta uniformitat de llenguatge es manifesta en el conjunt de les distintes intervencions promogudes per l'Estat, ja siguin poblats de colonització, intervencions de l'*Obra Sindical del Hogar*, o intervencions de les *Regiones Devastadas* (figs. 3.30-3.42).

En conjunt, es tracta d'intervencions en un context en que hi havia una important manca de materials de construcció, en especial el ferro o el formigó, i que implicaren la uniformitat en la majoria de les construccions socials, que emprarien fonamentalment els elements ceràmics, amb la volta de maó de pla com a màxim exponent. Només en casos singulars s'empraren el formigó i el ferro, però en qualsevol cas s'utilitzarien materials de poca qualitat. S'empraven així mateix estructures de fàcil muntatge per a la formació de les voltes, com taulons, cartrons, xapes, cables, etc.

El resultat arquitectònic d'aquests edificis és en general auster, però amb una coherència estètica força remarcable. Es tracta de construccions amb paraments de color blanc que contrasten amb els elements ceràmics que, a més de conformar les cobertes de teula àrab, permeten en alguns casos afegir matissos ornamentals en els forats arquitectònics, com es pot apreciar en barris com el de Sant Narcís —sens dubte un dels més elaborats des del punt de vista del treball de la ceràmica— o el conjunt de Vilanova de la Barca.

Un element recurrent en pràcticament totes les intervencions és la utilització de l'arc de mig punt —i emprat amb menys freqüència l'arc rebaixat— per singularitzar els accessos als habitatges, emprat sistemàticament en els habitatges bifamiliars, així com també en la majoria de les plantes baixes porticades dels edificis plurifamiliars que conformen les places urbanes principals. Aquest element arquitectònic és clau en el disseny de les façanes d'aquest tipus d'intervencions.

⁵ Ureña, G.: *Arquitectura urbanística civil y militar en el periodo de la autarquía (1936-1945)*, 1979.

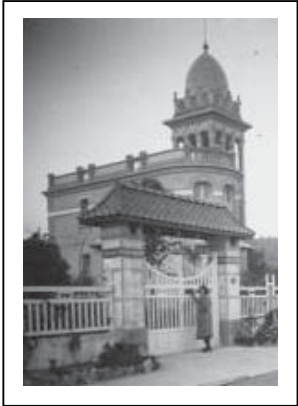

Figura 3.15

Figura 3.16

Figura 3.17

Figura 3.18

Figura 3.19

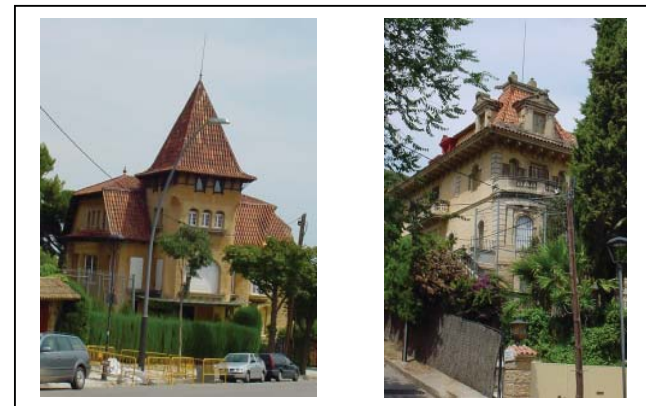

Figura 3.20

Figura 3.21

Figura 3.22

Figura 3.23

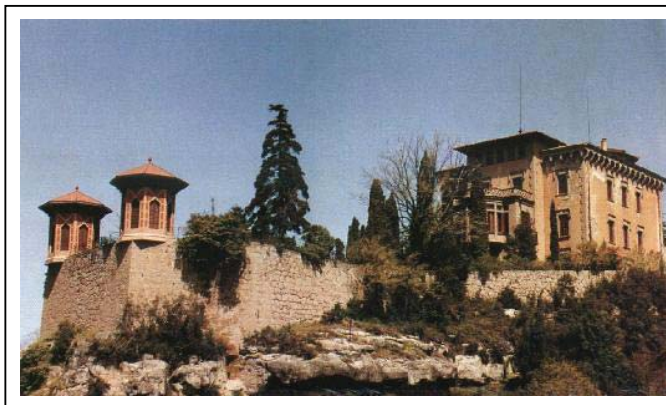

Figura 3.24

Figura 3.25

Figura 3.26

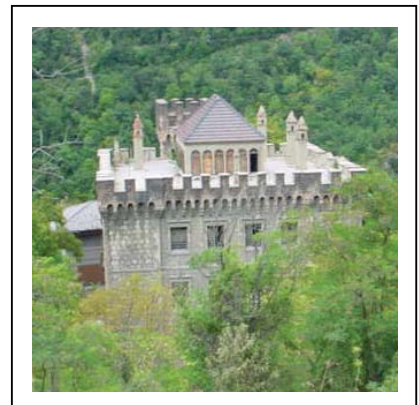

Figura 3.27

Figura 3.28

Figura 3.29

Figura 3.30

Figura 3.31

Figura 3.32

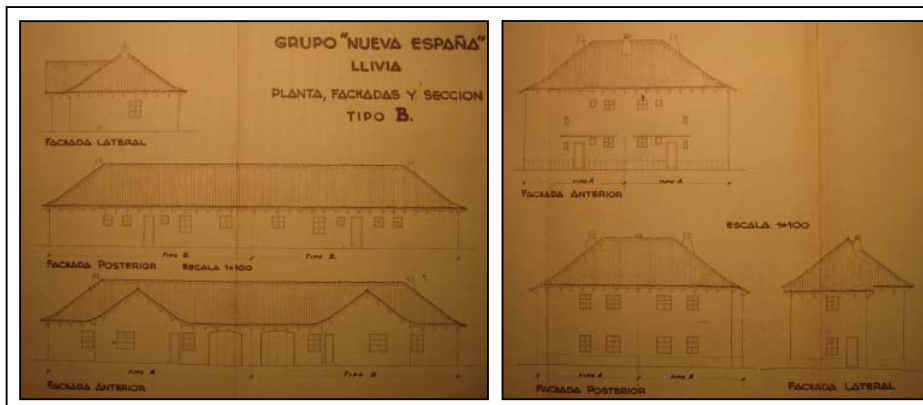

Figura 3.33

Figura 3.34

Figura 3.35

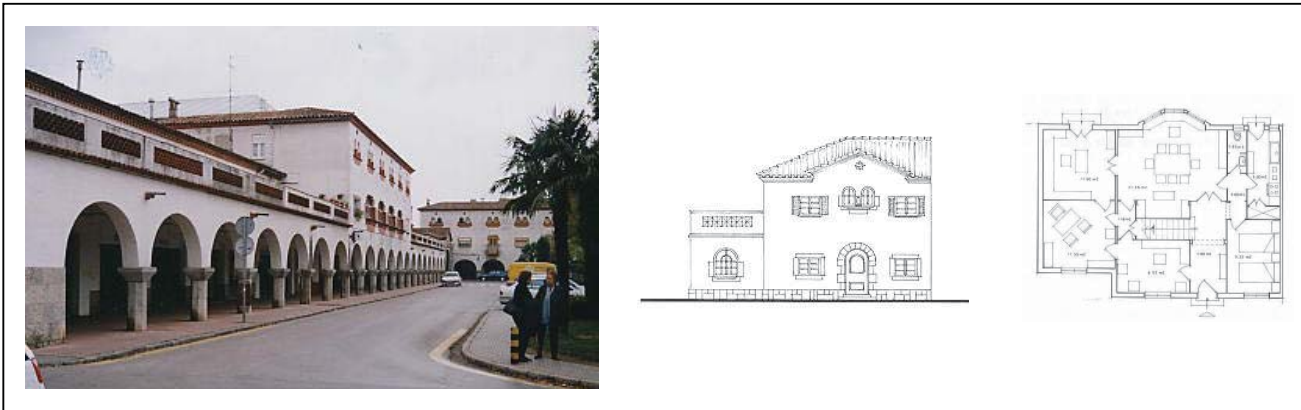

Figura 3.36

Figura 3.37

Figura 3.38

Figura 3.39

Figura 3.40

(pàgines anteriors)

Figura 3.27

Colònia Raymat

Figura 3.28

Fàbriques de distintes colònies

Figura 3.29

Colònia Güell

Figura 3.30

Gimenells

Figura 3.31

Vilanova de la Barca

Figura 3.32

Nostra Senyora del Remei a Anglès

Figura 3.33

Grup a Llúvia

Figura 3.34

Sant Antoni a Olot

Figura 3.35-36

Sant Narcís a Girona

Figura 3.37

Sant Josep a Cassà de la Selva

Figura 3.38

Les Casetes del Pont a La Pobla de Segur

Figura 3.39

Sant Pere Màrtir a Olot

Figura 3.40

La Candela a Valls

Aquest recurs també s'utilitza sovint en les petites finestres que apareixen en la planta superior de la gran majoria de les edificacions de PB+2.

Però una de les aportacions més significatives de l'habitatge obrer de postguerra té a veure amb una solució constructiva de notable vàlua: la volta de quatre punts. Aquest recurs estructural va ser ideat per Ignasi Bosch i Reig, amb l'objectiu d'aconseguir un element econòmic, lleuger i estructuralment resistent⁶ (fig. 3.43)⁷.

Tot i que el resultat volumètric d'aquestes intervencions és, en termes generals, de línies simples i d'estètica poc pretenciosa, trobem alguns casos on es busca una intencionada expressivitat que confia en la plasticitat dels volums. Exemples d'això els podem trobar en la façana que generen les dotacions del grup de Sant Narcís, així com també en el projecte de Vilanova de la Barca, de les Casetes del Pont de la Pobla de Segur o la plaça central de Gimenezs, de l'arquitecte Alejandro de la Sota.

Les influències del Moviment Modern, o d'un tipus d'arquitectura que en podríem dir més contemporània, en l'habitatge social, és pràcticament nul·la, atesa la voluntat de l'Estat d'expressar mitjançant el seu propi llenguatge la seva "política social i el nou ordre del Règim". Tot i això, podem trobar alguna intervenció que demostra una certa atenció a aquest nou llenguatge, com és el cas de La Candela a Valls (fig. 3.40). En canvi, on es fa més clara aquesta influència és en les propostes vinculades al turisme, on podem destacar el valor arquitectònic del conjunt i de les edificacions individuals. És aquest el cas de Torre Valentina i l'estudi de la secció de l'habitatge, de la Ciutat de Vacances i els seus apartaments individualitzats, del Club Mediterráneo i el seu estudi de volums, o de la Ciutat del Repòs i la seva caseta desmuntable. Aquesta influència és però molt més destacable en el cas singular del poblat d'Hifrensa⁸, on la qualitat plàstica de les edificacions i la coherència estètica del conjunt significa una de les comunitats jardí més suggerents pel que fa a l'aportació arquitectònica (figs. 3.44-3.48).

6 Treball per al concurs de la Biennial del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya i Balears del 27 de desembre de 1947, i "La bóveda vaída tabicada", a la Revista Nacional de Arquitectura, número 89, maig de 1949, ambdós d'Ignasi Bosch i Reig.

7 Per a l'execució de les voltes de quatre punts s'emprava el maó perforat de 4 x 14 x 28, mentre que les divisòries interiors es feien amb maó massís de 5 x 14 x 28, que es doblava per a l'execució de les parets exteriors de 30 cm formant una càmera d'aire, i col·locant maons de través cada quatre filades i cada metre longitudinal de paret. Aquesta volta era d'una sola capa, a diferència de la volta de pla, que en tenia dues [1 i 2].

Les voltes descansen sobre les parets exteriors de 30 cm i sobre els envans interiors de 5 cm de gruix. Estan formades per una sola capa de maó massís, i genèricament cada habitació disposa de la seva volta [3]. Sobre la volta de pla s'hi recolzaven els envanets conillers, situats cada 50 cm aproximadament, i que servien de suport per a la creació de la solera, feta amb el mateix material [4]. Les càrregues estructurals, però, es concentren als quatre vèrtex del rectangle en planta que cobreix la volta, de manera que aquests envans no suporten càrrega, a excepció d'aquests quatre punts. Això permet eliminar les particions mitjançant la distribució de pilars sota aquests punts de càrrega [5].

En la construcció de la volta, primer es disposava de l'encavallada de fusta que formava el patró de l'arc director, o cindri, que és el que es desplaçava sobre l'arc generador [6]. A mesura que es construïa la volta, i que començava en un dels quatre costats del rectangle a cobrir, l'arc de fusta director o cindri es desplaçava en direcció al costat oposat del rectangle, però seguint la traça de l'arc generador que estava dibuixat en els costats del rectangle paral·lels al desplaçament. Això volia dir que l'arc de fusta anava pujant fins arribar al punt mig del rectangle, moment en què començava a baixar fins a arribar a l'altre extrem. El resultat és una volta cilíndrica (anomenada bufada col·loquialment), i diferent de la volta esfèrica, que no té generatriu, i també distinta de la volta anular, on la generatriu és una línia recta.

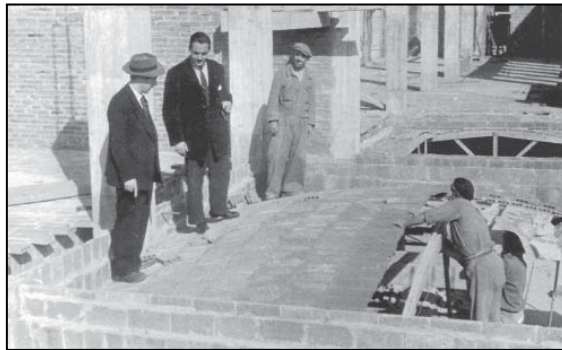
8 Es tracta d'un cas singular en tant que es tracta d'una colònia, i no d'un assentament vinculat al turisme.

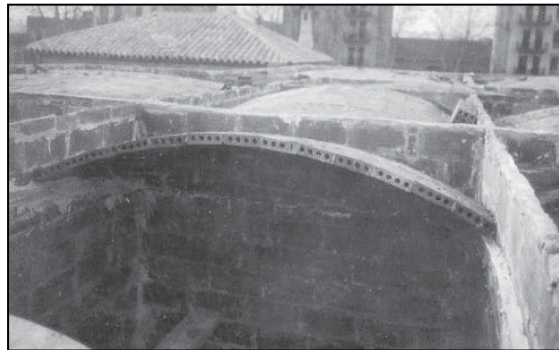
Figura 3.41

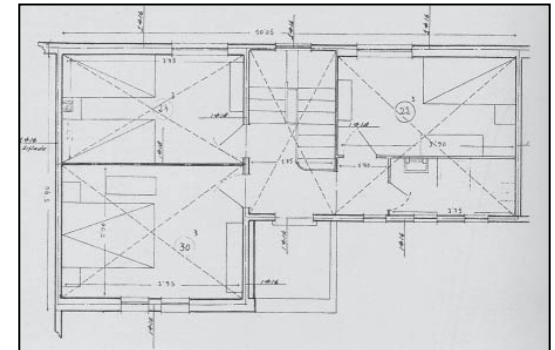
Figura 3.42

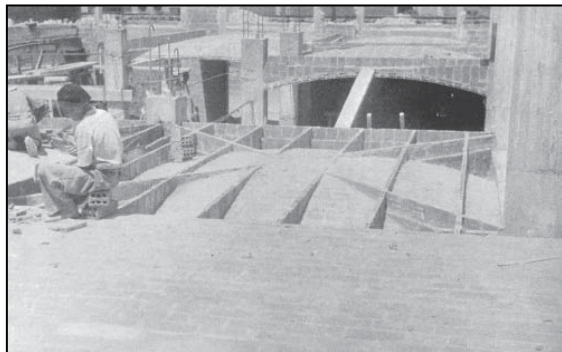
[1]

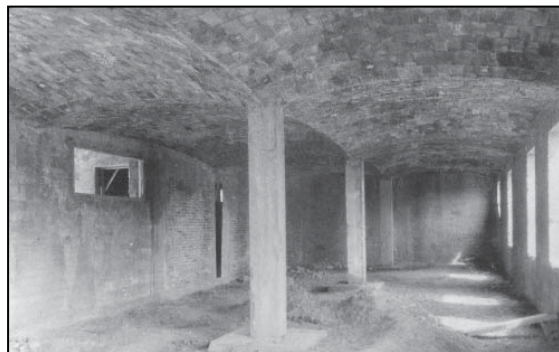
[2]

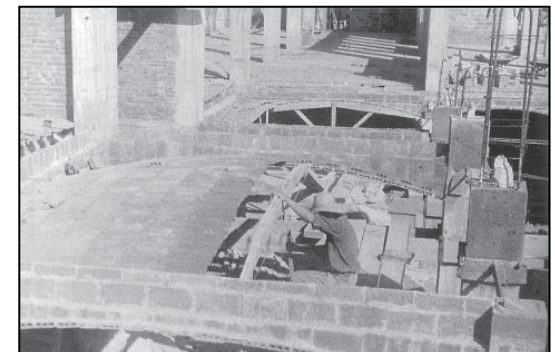
[3]

[4]

[5]

[6]

Figura 3.43

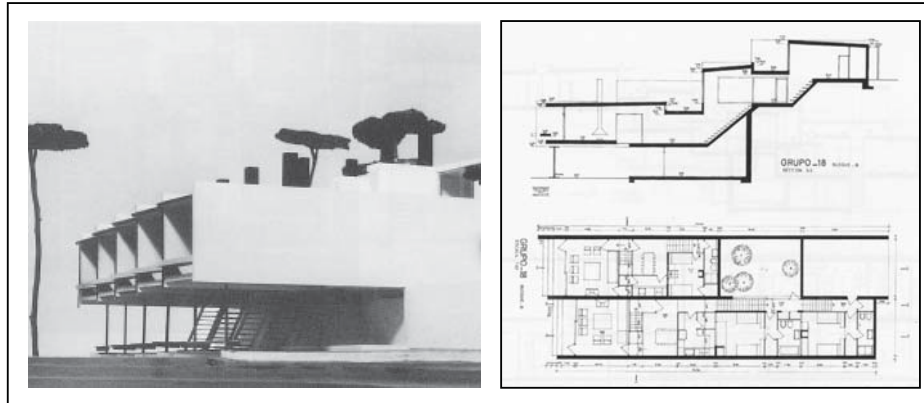

Figura 3.44

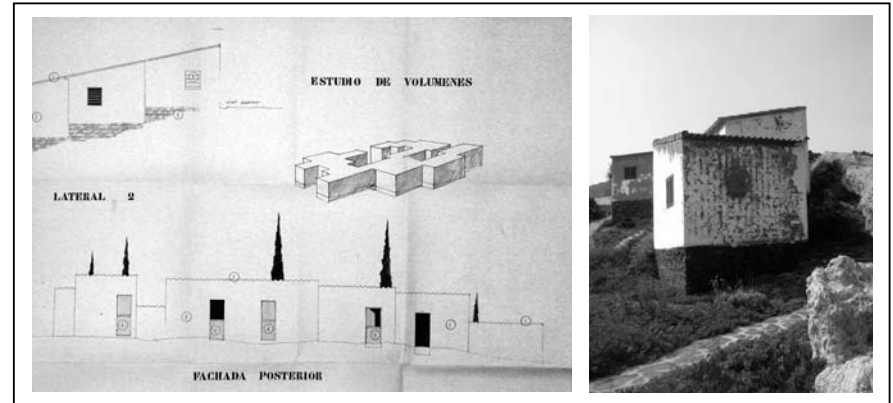

Figura 3.45

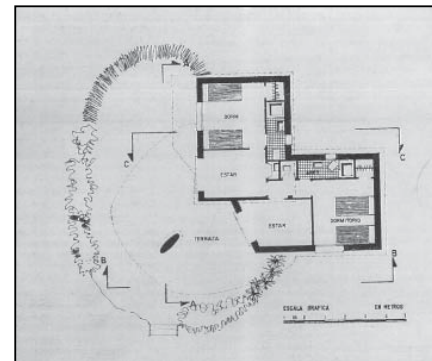
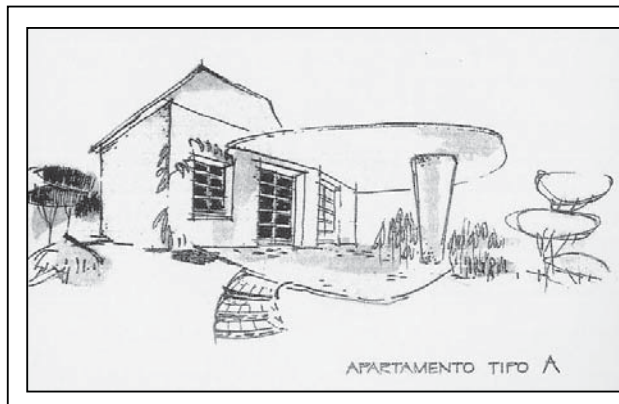

Figura 3.46

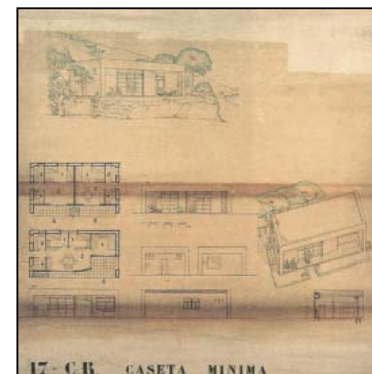
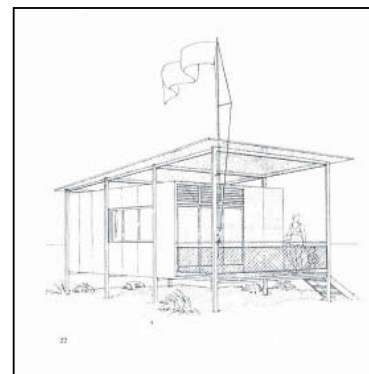
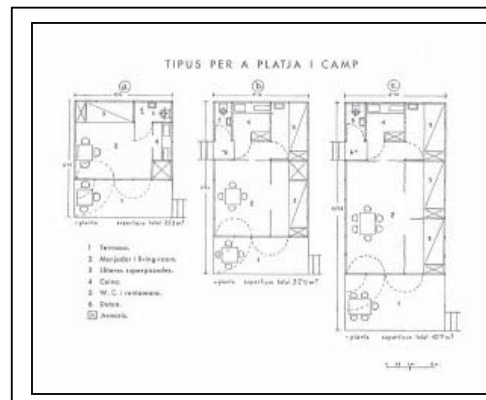

Figura 3.47

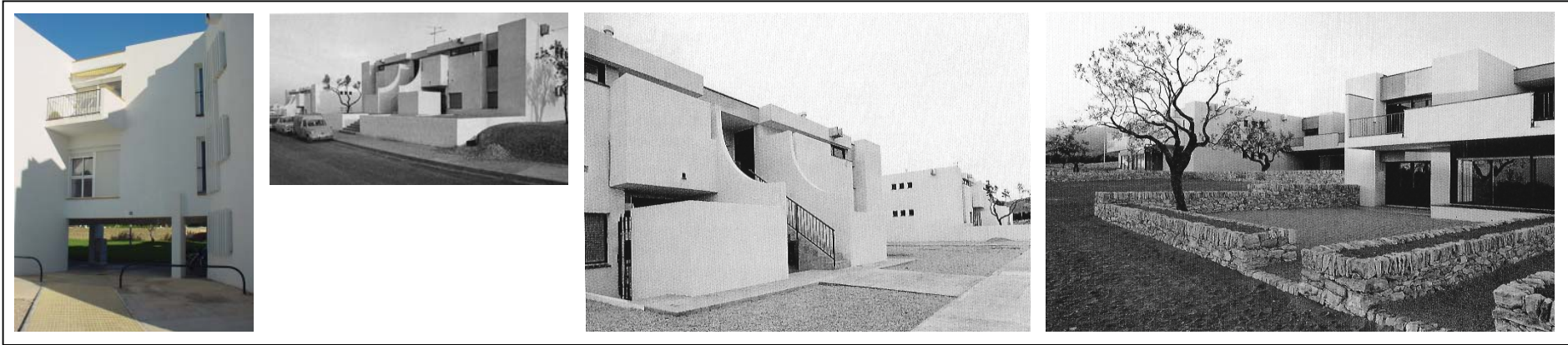

Figura 3.48

Figura 3.49

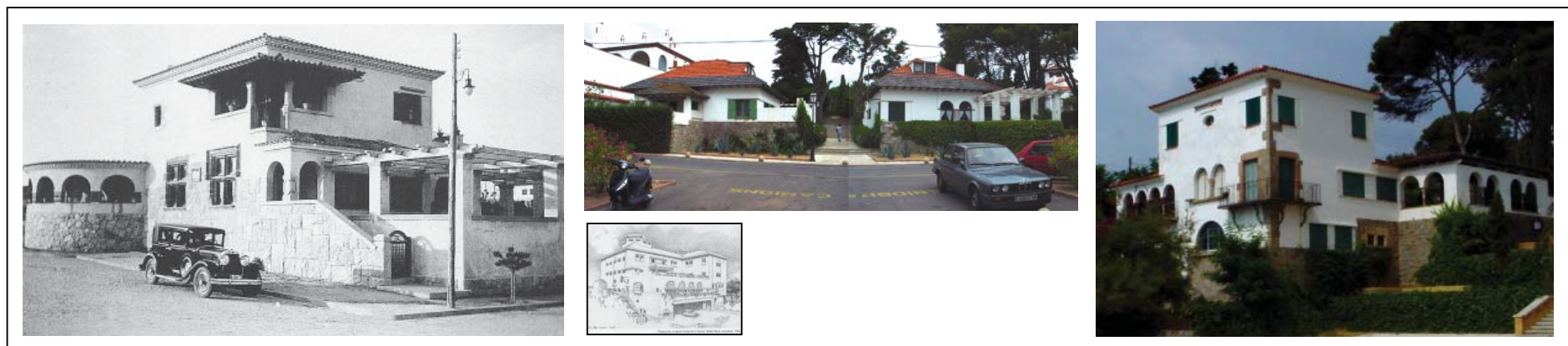

Figura 3.50

Algunes altres intervencions mereixen també una valoració apart. El conjunt del barri de La Salut és únic en tant que el valor arquitectònic rau en l'edifici individual, tal i com succeeix en les intervencions burgeses, tot i tractar-se de cases obreres (*fig. 3.49*). En canvi, el cas de S'Agaró és justament el contrari, ja que el llenguatge arquitectònic és més proper als habitatges de postguerra, tot i que molt més elaborat, per bé que es tracta d'un conjunt residencial d'alt poder adquisitiu⁹ (*fig. 3.50*). Així mateix, cal reconèixer l'esforç tipològic que Jeroni Martorell va esmerçar en la seva proposta per a una illa de l'eixample Cerdà, on es reconeix un acurat estudi volumètric i funcional de les edificacions amb l'habilitat de proposar un resultat estètic proper als habitatges de postguerra però amb una imatge de conjunt suggerent i amb una interessant plasticitat (*fig. 3.57*). Altres treballs aposten per un tipus de llenguatge híbrid, entre el mediterrani tradicional i les tendències derivades del Moviment Modern, com algunes propostes de Coderch (*fig. 2.116*).

En termes generals podem concloure que les comunitats jardí mostren dos grans grups pel que fa a la seva aportació arquitectònica: les intervencions de principis de segle passat d'origen burgès, on la vàlua resideix en cada un dels habitatges individuals, i les intervencions que aborden el problema de l'habitatge, on l'aportació rau en la homogeneïtat arquitectònica del conjunt.

(pàgines anteriors)

Figura 3.41

Ciutat Jardí a Mataró

Figura 3.42

Comtes d'Urgell a Balaguer

Figura 3.43

La volta de quatre punts

Figura 3.44

Torre Valentina

Figura 3.45

Club Mediterranée

Figura 3.46

Ciutat de Vacances

Figura 3.47

Casa Mínima a la Ciutat del Repòs

Figura 3.48

Hifrensa

Figura 3.49

La Salut a Barcelona

Figura 3.50

S'Agaró

⁹ El cas de La Riba també correspon a aquest cas.

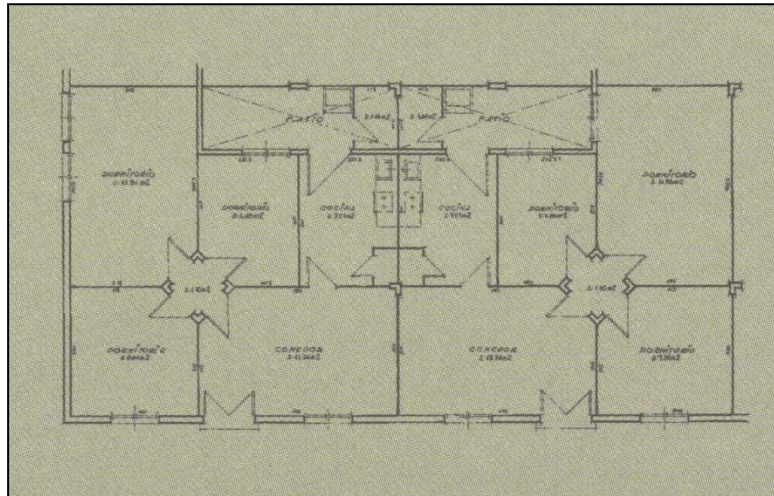
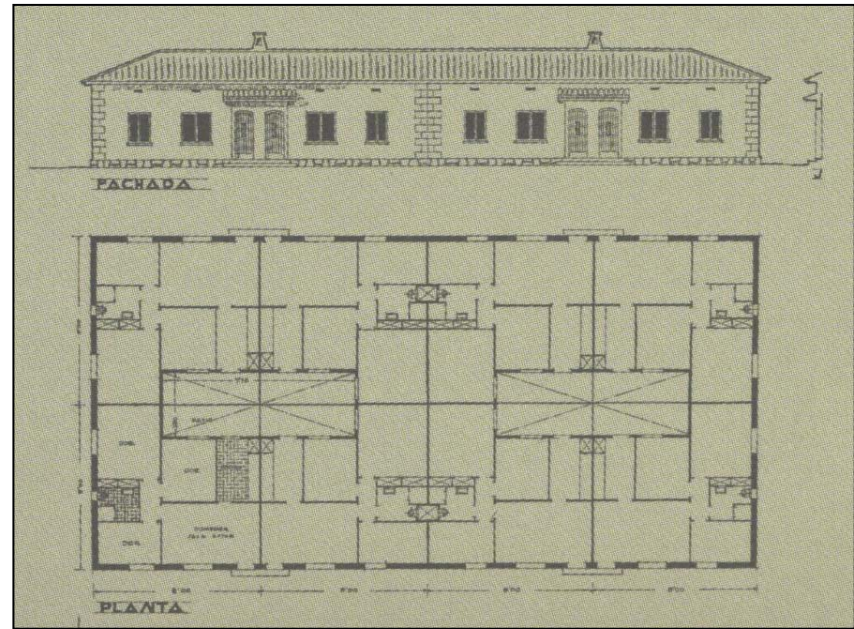
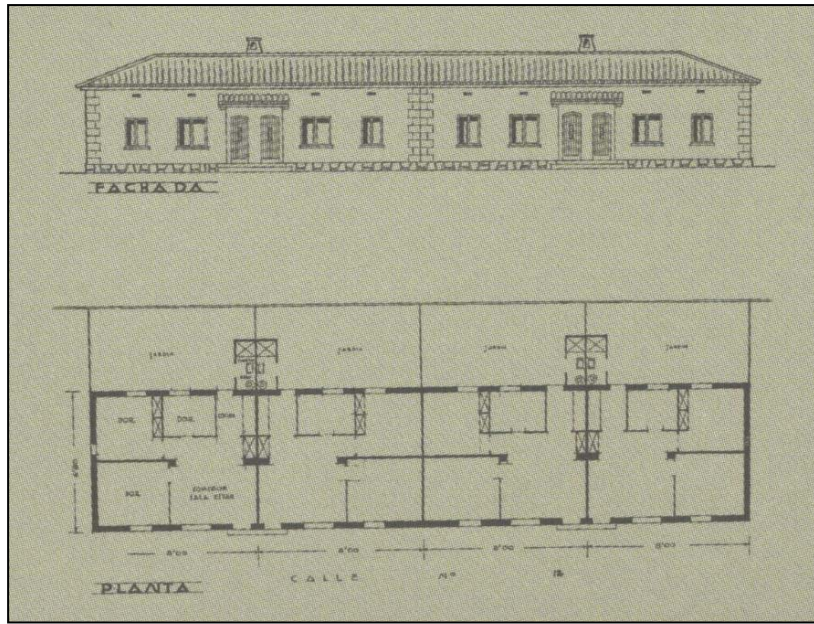

Figura 3.51

A.8 Anàlisi de les plantes

El model de l'habitatge social mostra una remarcable homogeneïtat quant a la solució de les plantes residencials. A través però d'una lectura més atenta d'aquestes tipologies podem fer algunes altres consideracions sobre el seu programa funcional, la distribució dels distints tipus residencials en un mateix projecte, o sobre l'accés a l'habitatge de la classe treballadora.

Les cases barates presenten una menor capacitat habitacional que els habitatges de posguerra. Si prestem atenció al nombre d'habitacions en aquestes intervencions, podem observar com les cases barates oscil·len entre les dues i les tres habitacions com a màxim, mentre que els habitatges de posguerra es mouen entre les tres i les cinc habitacions. Així, les operacions de Can Peguera, Bon Pastor, Baró del Viver i Eduard Aunós mostren dues tipologies: una de 2 habitacions dobles i una altra de tres habitacions, dues d'elles dobles (2+1) (fig. 3.51). Els treballs d'estudi tipològic de cases barates de Giralt Casadesús tampoc excedeixen les tres habitacions: en el cas dels habitatges unifamiliars es plantegen dues habitacions dobles i una senzilla (2+1), en les cases pati es planteja una doble i dues senzilles (1+2) o bé la solució 1+1, mentre que els habitatges en filera també presenten dues dobles i una senzilla (2+1) (fig. 3.52).

En canvi, la majoria de les intervencions de posguerra presenten més de tres habitacions, com podem veure en el cas de Roses (3+1), Castelló d'Empúries (1 triple, 2 dobles i 1 senzilla), La Bisbal (3+1) o l'illa Meridiana (3+1 i també 4+1) (fig. 3.53-56). Només en casos excepcionals podem trobar habitatges de només dues o tres habitacions: l'habitatge mínim en l'illa Martorell és de dues habitacions dobles —els altres habitatges presenten però la combinació 2+2, 4+1 i 1+3— (fig. 3.57), mentre que en el cas de Sant Narcís de Girona, pel fet de ser una de les intervencions més grans de l'habitatge de posguerra i tenir per tant una diversitat tipològica més àmplia, presenta habitatges amb tres habitacions dobles, i d'altres amb una habitació triple i dues de dobles —les altres tipologies són 3+1 o bé de cinc habitacions dobles—. Si bé la "Ley de viviendas protegidas" de 1939 i especialment la "Ley de viviendas bonificables" de 1944 estipulaven que la superfície mínima exigida per la normativa era de 37,5 m² per habitatge, en el grup de Sant Narcís de Girona la superfície és molt superior, ja que la mitjana és de 86 m², valor molt similar a la majoria de les intervencions de posguerra.

També és molt significatiu que la majoria dels habitatges de les cases barates no inclouen cap mena de rebedor en l'accés, mentre que les intervencions de posguerra resolen l'entrada a l'habitatge amb aquesta peça.

El major nombre d'estances de l'habitatge de posguerra no sempre va poder resoldre l'accés a l'habitatge de les classes de menor renda pel fet d'encarir el seu preu de venda final. El fet de que els habitatges unifamiliars i bifamiliars aïllats fossin poc rentables en termes de l'execució constructiva en comparació amb les fileres o blocs plurifamiliars, i també el fet de necessitar una superfície de parcel·la relativament gran en comparació amb l'edificació, va fer que en molts casos el preu final de l'habitatge s'encarís i, per tant, no fós accessible per a les classes socials de menor nivell adquisitiu. Això va fer que en alguns casos, com per exemple el grup de 98 habitatges dels Comptes d'Urgell de Balaguer,

Figura 3.51

Les Cases Barates

(pàgines següents)

Figura 3.52

Estudi tipològic de Ricard Giralt Casadesús

Figura 3.53

Grup a Roses

Figura 3.54

Castelló d'Empúries

Figura 3.55

La Bisbal d'Empordà

Figura 3.56

Illa Meridiana

Figura 3.57

Illa Cerdà de Jeroni Martorell

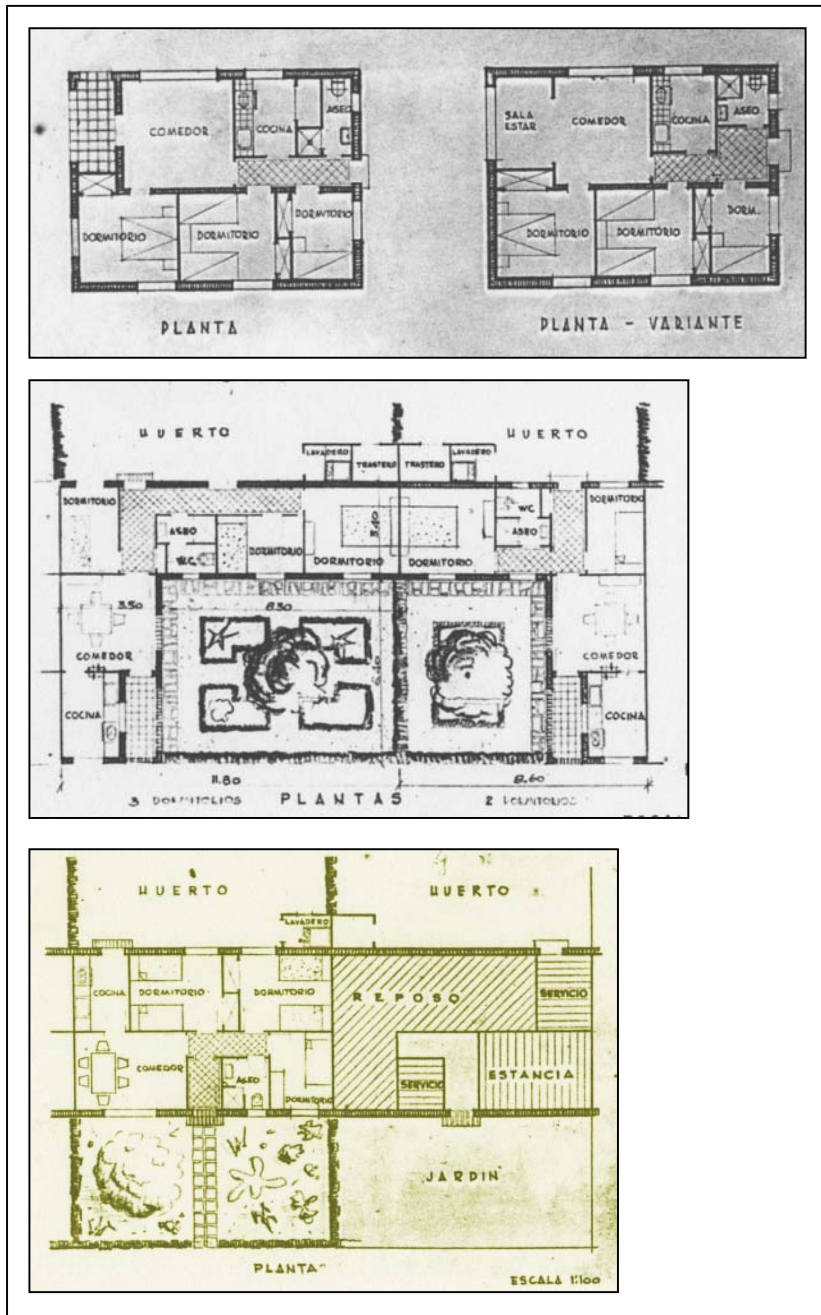

Figura 3.52

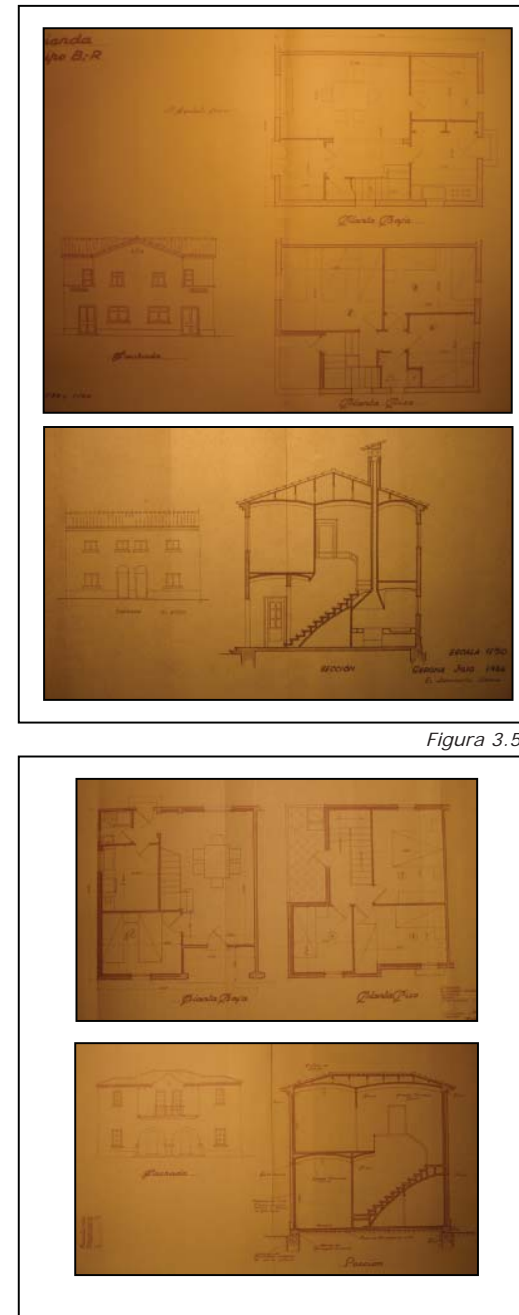

Figura 3.53

Figura 3.54

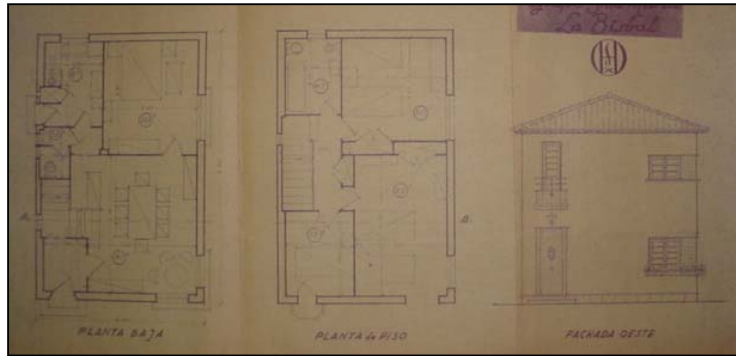

Figura 3.55

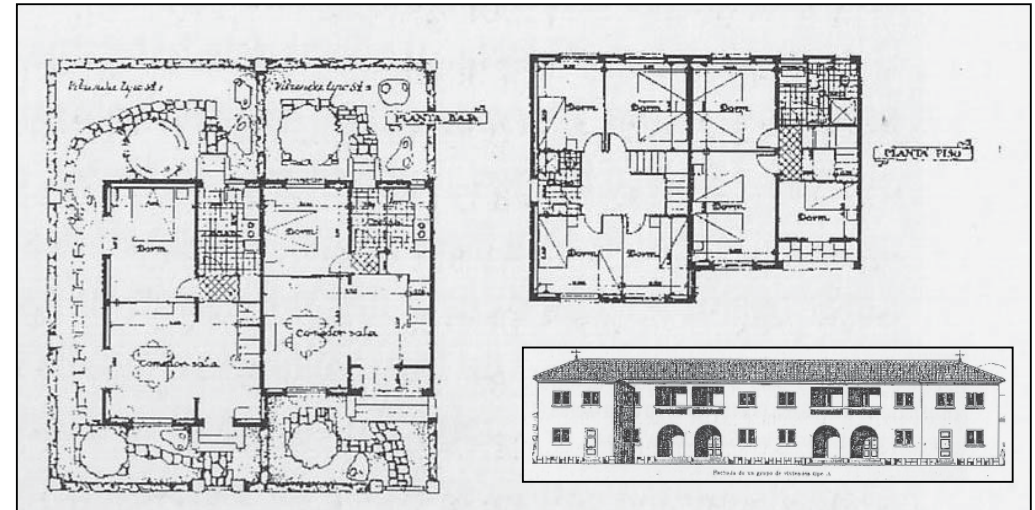

Figura 3.56

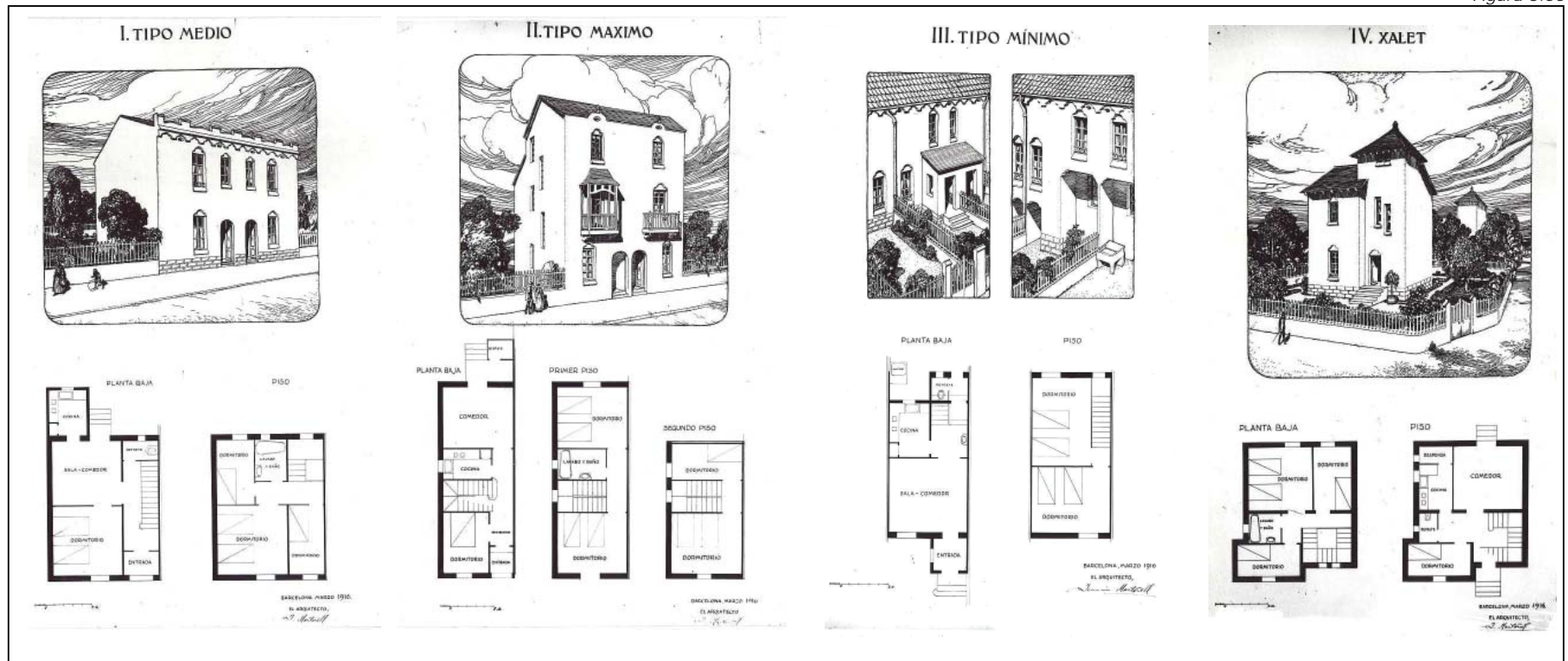

Figura 3.57

Figura 3.58

la intervenció no fós profitosa per als immigrants, de manera que els habitatges varen ser adquirits per veïns del nucli urbà de major nivell adquisitiu que preferien canviar la seva residència a un emplaçament més perifèric de la ciutat¹⁰. De fet, aquesta situació, en què moltes de les sol·licituds no varen poder ser ateses, va propiciar la incipient aparició del barraquisme i la necessitat d'executar un nou grup residencial de 60 habitatges, el de la Verge del Miracle, amb una menor diversitat tipològica. Tot i que les parcel·les eren més petites, es va apostar per l'habitatge bifamiliar de planta baixa i pis, deixant de banda les tipologies de només planta baixa de l'anterior intervenció —13 en total— que havien permès l'accés a algun obrer, de manera que els nous residents foren, de nou, de classe mitjana. Aquesta nova situació farà que les següents intervencions siguin amb tipologies de fileres o blocs plurifamiliars.

Cal assenyalar doncs que si bé la majoria dels projectes de posguerra tenien com a objectiu abastar a la ciutat d'habitatge obrer per tal de que aquesta classe social tingués accés a l'habitatge digne i, en conseqüència, el criteri d'assignació era exclusivament el nombre de fills per decidir el tamany de l'habitatge amb la prioritització als excombatents, excautius o mutilats per la guerra civil, degut a l'encariment del producte final plantejarà una jerarquització que no anirà en funció de l'estructura familiar, sinó en funció del nivell d'ingressos de l'interessat.

Les intervencions de posguerra majors de 2 Ha proposen en general diversos tipus d'habitatges per abastar distints nivells socials dins la classe treballadora. La diversitat d'oferta tipològica que plantegen les operacions estatals persegueix intencionadament la barreja social dins l'estrat de la classe obrera, però com hem comentat, dins un marge que exclou els de menor nivell adquisitiu. Tot i això, els plànols de projecte de les intervencions reflecteix aquesta voluntat, i podem distingir la distribució de cada un dels models d'habitatge en funció del seu programa i del tipus social al què estava destinat (*fig. 3.58*).

El cas de Sant Narcís reflecteix clarament aquesta voluntat. La proposta distingeix entre pisos per a obrers de menor renda, cases per a obrers i petits artesans de major nivell adquisitiu, i cases per a classes més benestants. En termes generals, els pisos tenien una mitjana de 3 habitacions, les cases per a obrers 4, i les cases més benestants 5. El primer grup representava un 37,7% del total, el segon un 22,8% i el tercer un 39,5%¹¹. L'arquitecte Ignasi Bosch ja reconeix en els seus escrits la intenció de crear un barri heterogeni i a la vegada equilibrat (*fig. 3.59*).

Aquesta distinció tipològica en funció del tipus social a què estava destinat l'habitatge social també es reflecteix en les colònies productives, on un exemple singular el constitueix el Poble d'Hifrensa de Bonet Castellana. En funció de l'estatus social i de la responsabilitat que cada individu assumia en el procés productiu, s'assignava un tipus edificatori concret a cada treballador. Podem distingir així els 115 habitatges per a obrers que utilitza la tipologia del bloc plurifamiliar, els 16 habitatges ajardinats per als pèrits en 4 mòduls de 2 habitatges per planta i en posició retranquejada per afavorir la privacitat d'alguns espais, i els 12 habitatges bifamiliars per als enginyers, desenvolupats només en planta baixa, amb un ampli jardí i amb quatre habitacions i un estudi. Cal destacar en aquesta intervenció el model tipològic de la residència per

Figura 3.58

Nostra Senyora de la Mercè a Barcelona

(pàgines següents)

Figura 3.59

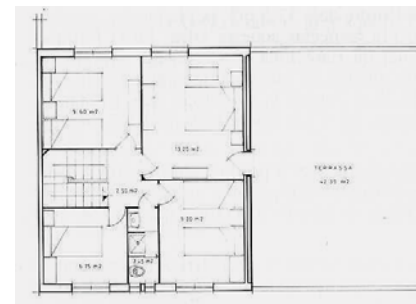
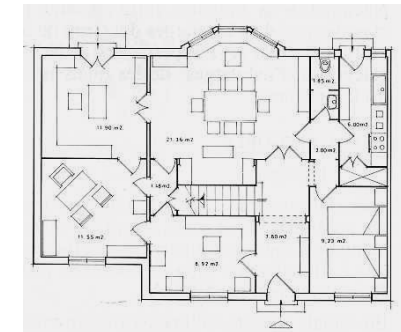
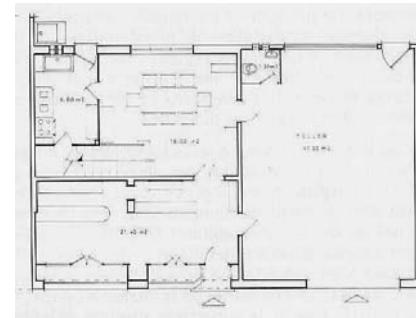
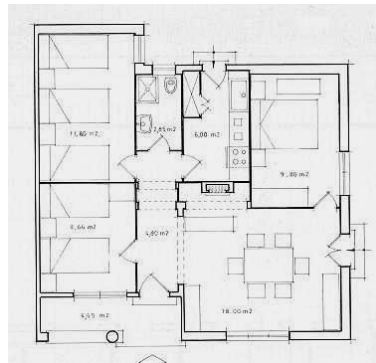
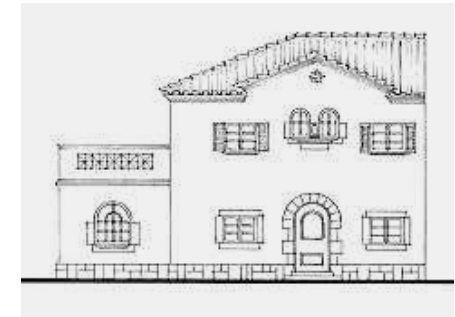
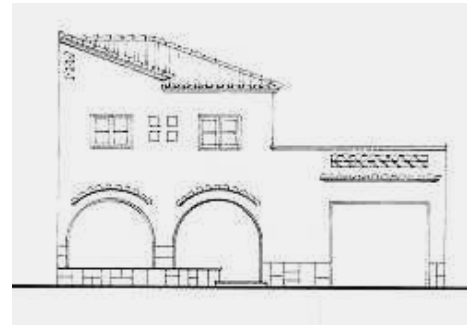
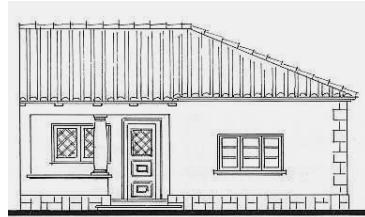
Diversitat tipològica al grup de Sant Narcís de Girona

Figura 3.60

Hifrensa. Bloc plurifamiliar, habitatges pels pèrits, habitatges bifamiliars per als enginyers i residència per als solters.

¹⁰ “Planificación urbana y vivienda obrera en Balaguer (1939-1962). Ocupación del margen izquierdo”, Aarón Gutiérrez Palomero, Universitat de Lleida.

¹¹ *La ciutat jardí i l'Obra Sindical del Hogar a l'època franquista. El grup de Sant Narcís a Girona*, Rosa Mª Fraguell, Quaderns del Cercle, Centre d'Estudis Històrics i Socials, Girona, 1988.

Cases per a obrers i petits artesans – Tipus 1
Alçat, planta baixa i planta primera

Cases per a obrers i petits artesans – Tipus 2
Alçat i planta baixa

Cases per a classes més benestants – Tipus 1
Alçat, planta baixa i planta primera

Cases per a classes més benestants – Tipus 2
Alçat, planta baixa i planta primera

Figura 3.59

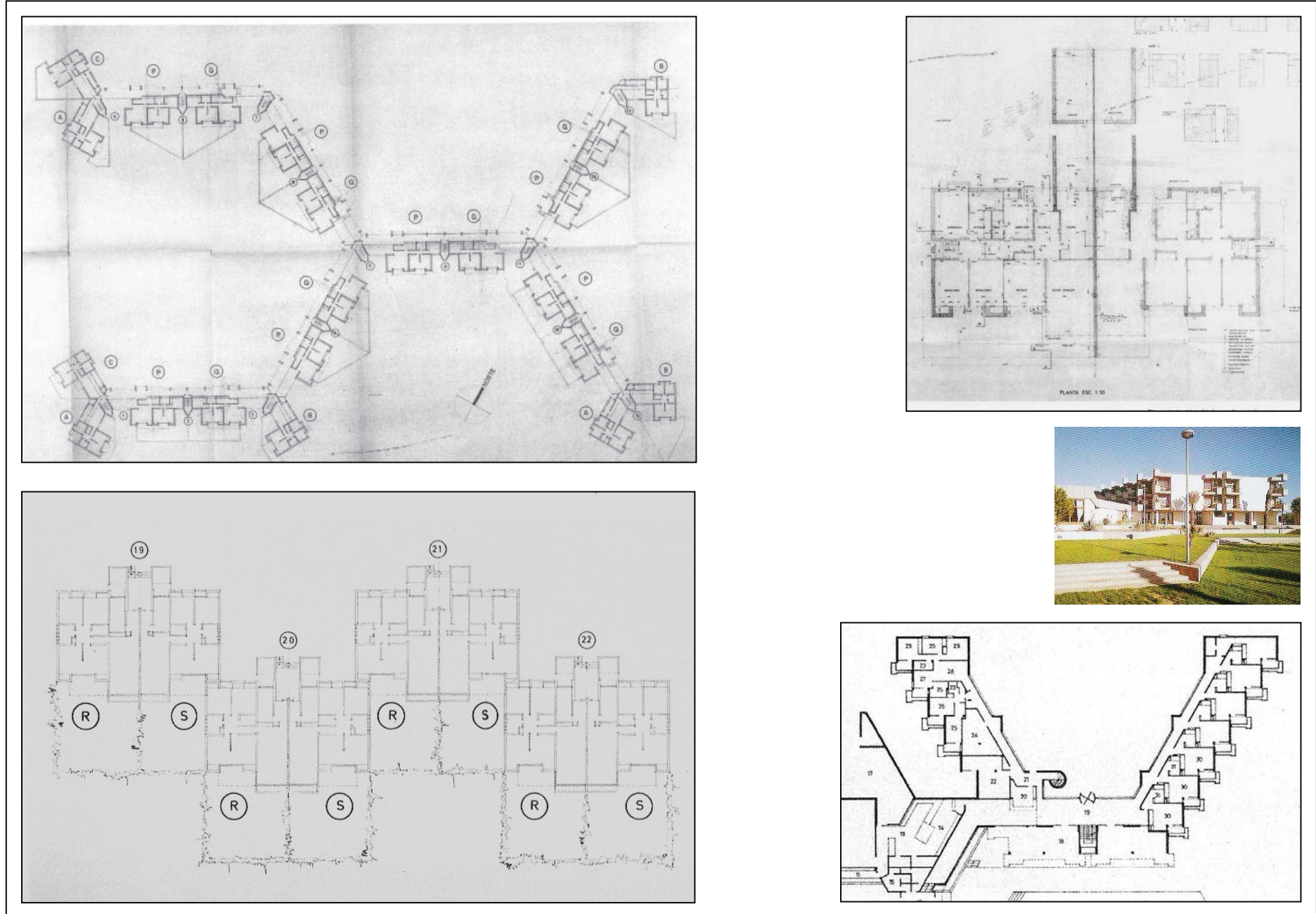

Figura 3.60

Figura 3.61

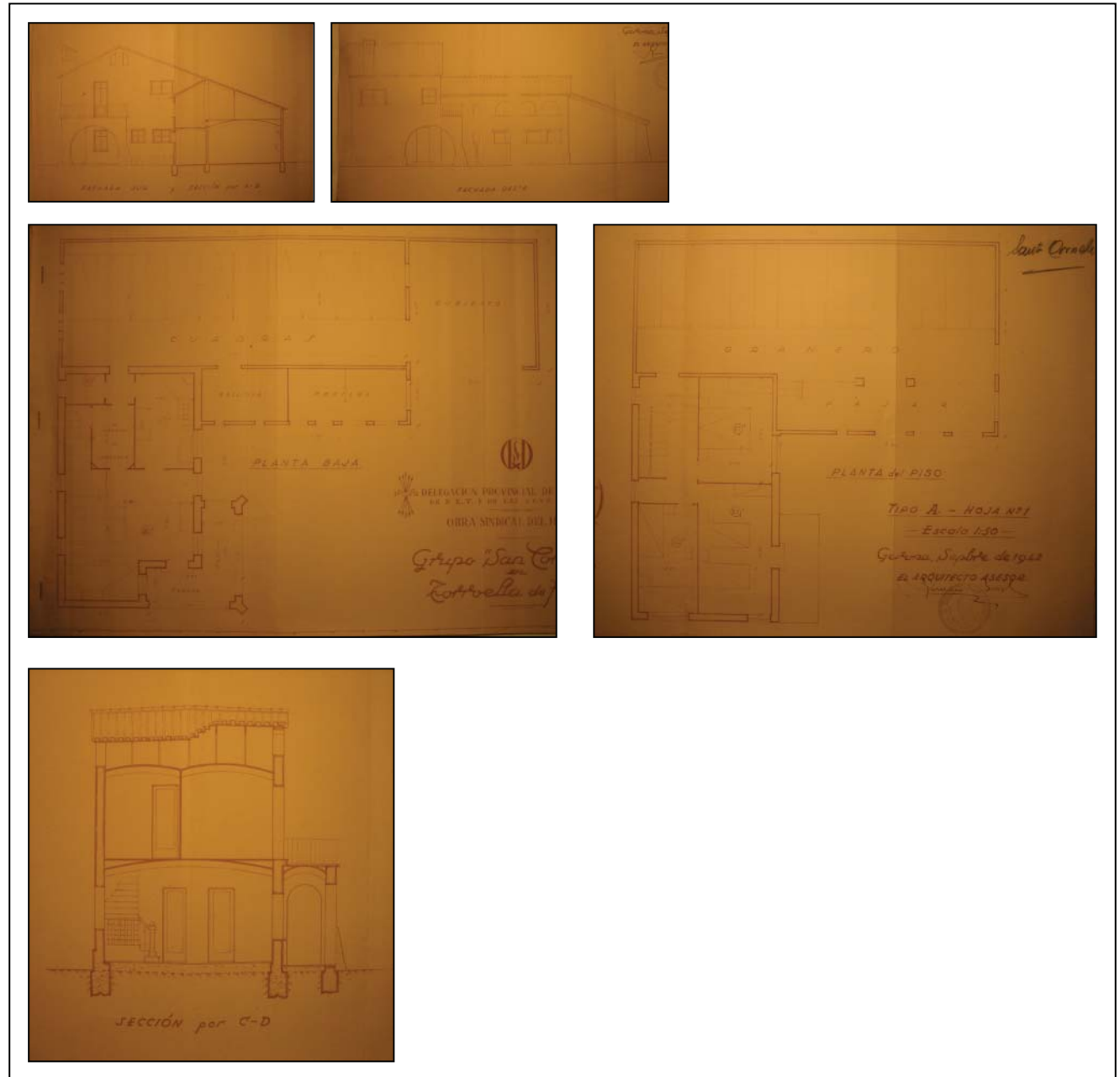

Figura 3.62

a solters, recolzat sobre l'espai comunitari de l'extrem oest, organitzat a partir d'habitacions amb bany individualitzades, on la planta baixa aglutina els serveis comuns, com la cuina, el menjador i les sales de reunions vinculades al club social (fig. 3.60).

Les operacions vinculades a la producció agrària, com el poblats de colonització o alguna intervenció d'habitatge social agrari de posguerra, mostren també singularitats en l'organització funcional de l'habitatge pel fet d'incorporar activitats pròpies del camp en el mateix disseny de la planta residencial. Tal i com es pot comprovar en el quadre sobre la composició edificatòria que ja hem comentat anteriorment, el programa funcional d'aquests habitatges farà que el tamany i forma del gra del teixit dels poblats de colonització sigui sensiblement distint a la resta de les intervencions. En una planta tipus dels habitatges rurals de la província de Lleida podem comprovar com s'incorpora en el disseny, a més de les tres habitacions dobles, el graner, les quadres per a tres cavalls, així com un pati amb un pou propi, i es planteja l'accés al conjunt desde les dues façanes exteriors situades a cada un dels extrems de l'edifici. Aquesta distribució permet segregar la circulació dels carruatges i el bestiar de la circulació rodada i peatonal més vinculada a l'activitat urbana (fig. 3.61). Aquesta segregació no es contempla però en la intervenció de Torroella de Fluvià de l'Institut Nacional de la Vivienda, on es plantegen habitatges desvinculats d'una trama urbana, i on el programa de les activitats del camp és més ampli: un cobert d'ús flexible, les quadres, un graner, un paller, un galliner i la cort de porcs, també amb tres habitacions dobles per als masovers (fig. 3.62).

Pel que fa a la tipologia dels blocs plurifamiliars, les colònies productives resolen en ocasions l'accés als habitatges de les plantes superiors mitjançant passeres amb escales comunitàries exteriors (fig. 3.63). Altres solucions singulars d'aquest conjunt les trobem de nou en l'organització funcional dels blocs del Poble d'Hifrensa: distribució dels blocs a partir de l'hexàgon per formalitzar espais oberts comunitaris, o passos peatonals per sota dels edificis a les cantonades per permetre una major transparència i continuïtat del paisatge.

Les intervencions corresponents al model del turisme són però les que aporten una major innovació sobre el disseny de l'habitatge residencial. L'ocupació temporal d'aquestes edificacions permet plantejar conjunts residencials basats en l'agregació d'unitats edificatòries que consisteixen només en l'habitació i el bany, mentre que els altres serveis de l'habitatge, com la cuina i el menjador, es troben concentrats en edificis comunitaris que aporten també altres serveis. Aquest model organitzatiu és el que utilitza la Ciutat de Vacances de Tarragona o el Club Mediterranée, on la manera de distribuir les unitats és distinta en cada cas (fig. 3.65-66).

El projecte de la Ciutat del Repòs aporta una altra reflexió, quant a la flexibilitat de programa i la capacitat de que les edificacions siguin autoconstruïbles i ampliables. La casa desmuntable per a la platja i el camp permet distintes versions en funció del tamany de l'habitatge, de 21 m², de 32 m² o de 42 m², en funció del nombre de llits que s'incorporin, amb la corresponent cuina, sala d'estar-menjador, bany i dutxa (fig. 3.47).

Per la seva part, el projecte de Torre Valentina de Coderch significa una interessant reflexió sobre el disseny residencial a partir de la secció transversal de l'habitatge emplaçat sobre un accidentat relleu (fig. 3.67).

Figura 3.61

Casa tipus per als poblats de la plana de Lleida

Figura 3.62

Quatre habitatges rurals a Torroella de Fluvià*(pàgines següents)*

Figura 3.63

Sant Corneli

Figura 3.64

Bloc plurifamiliar a Sant Narcís, a Girona

Figura 3.65

Apartaments a la Ciutat de Vacances

Figura 3.66

Apartaments al Club Mediterranée

Figura 3.67

Habitatge a Torre Valentina

Figura 3.68

Plantes de la Casa Mostra i de la Casa Trias al Park Güell

Figura 3.63

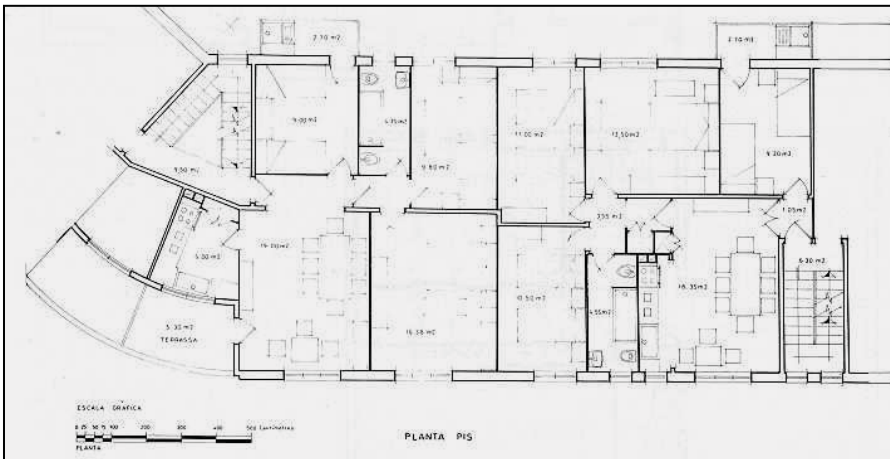
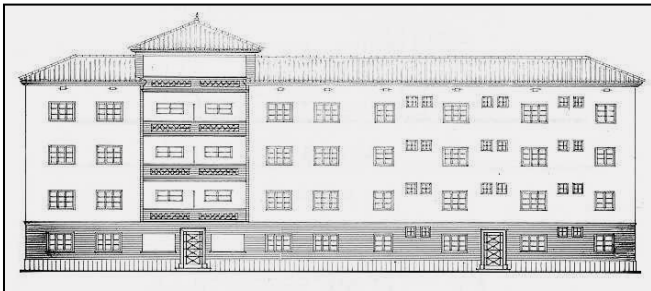
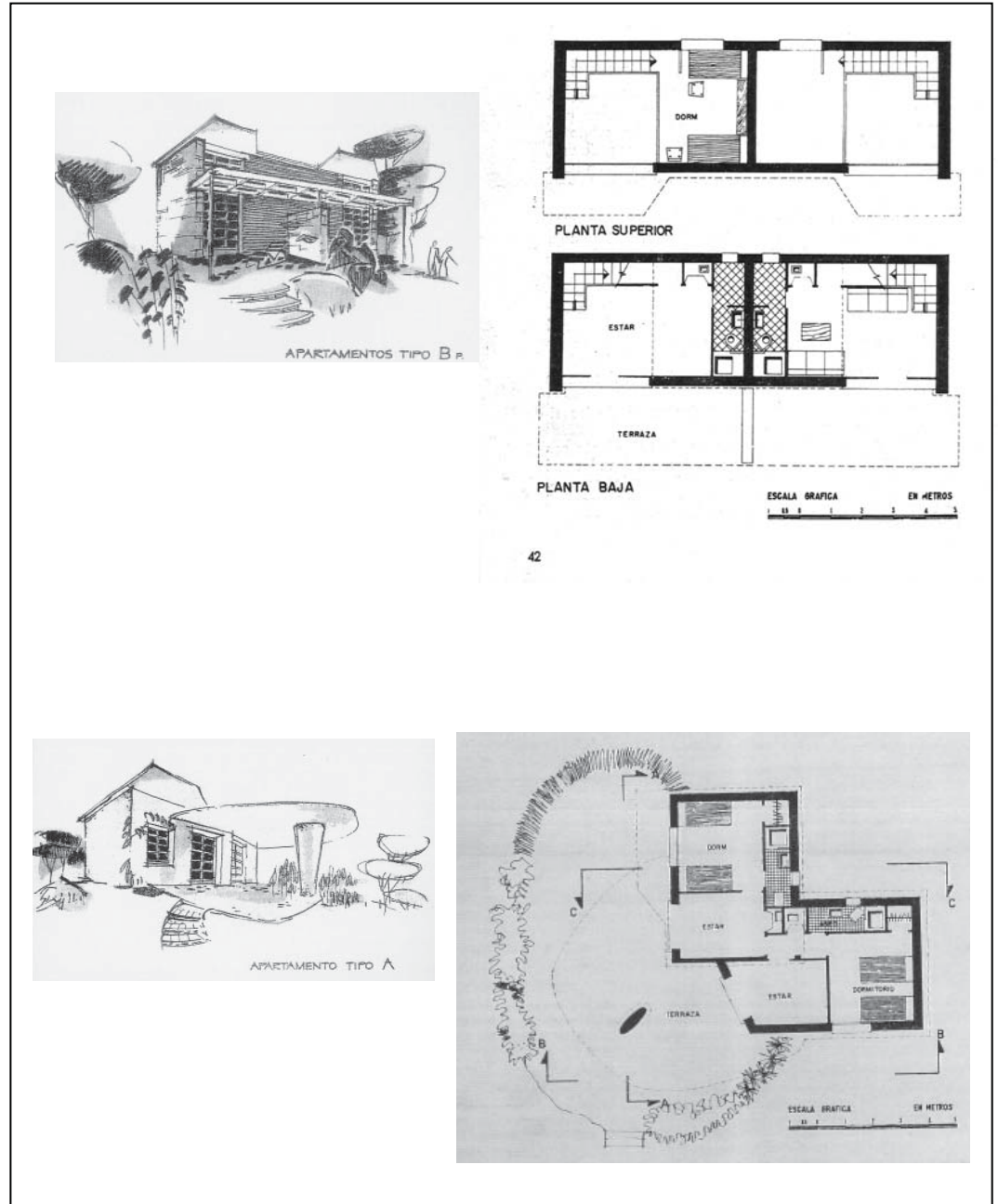

Figura 3.64

42

Figura 3.65

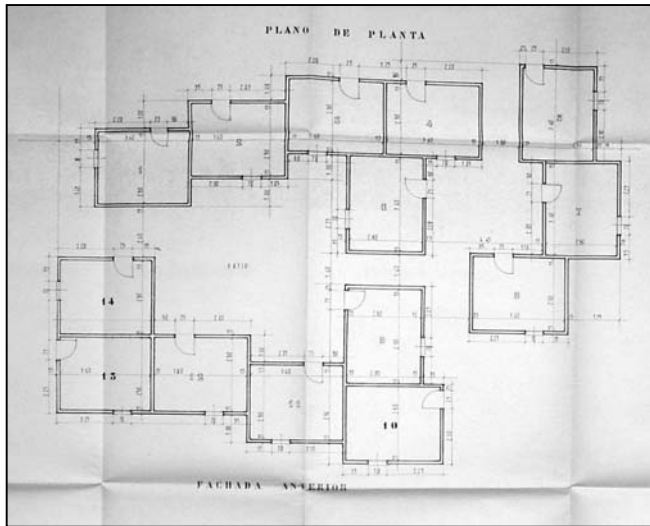

Figura 3.66

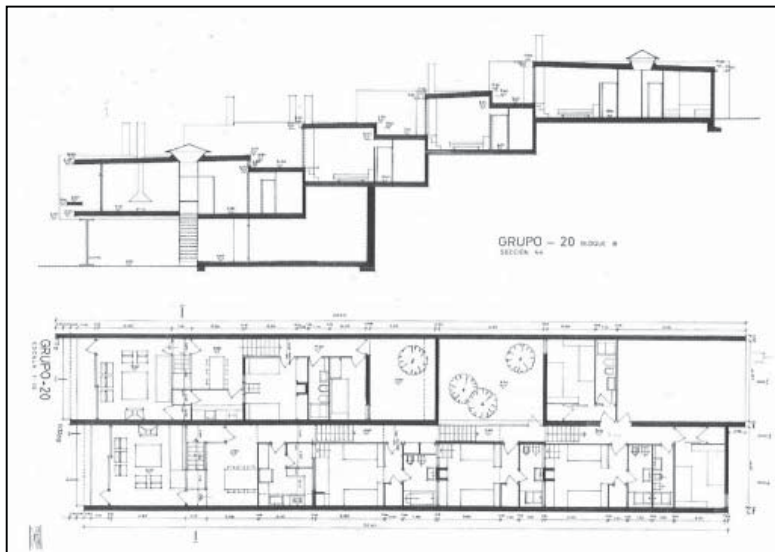

Figura 3.67

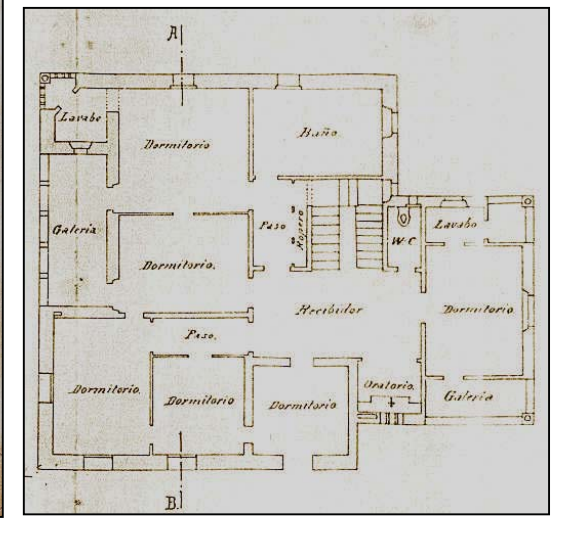
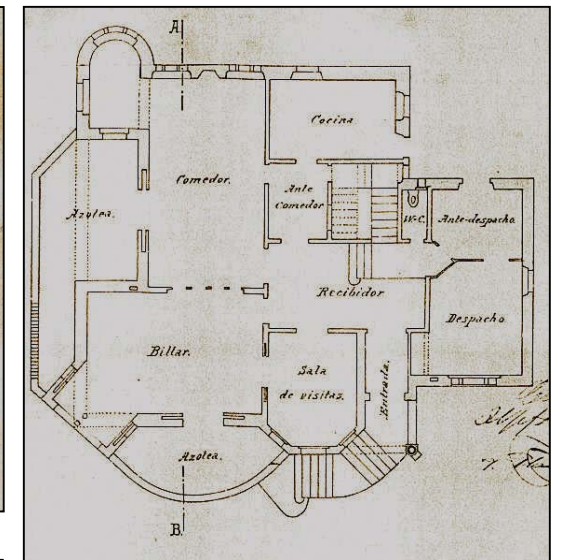
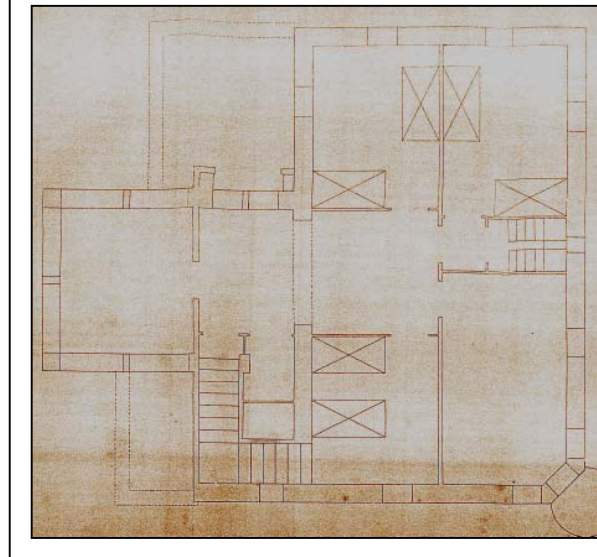
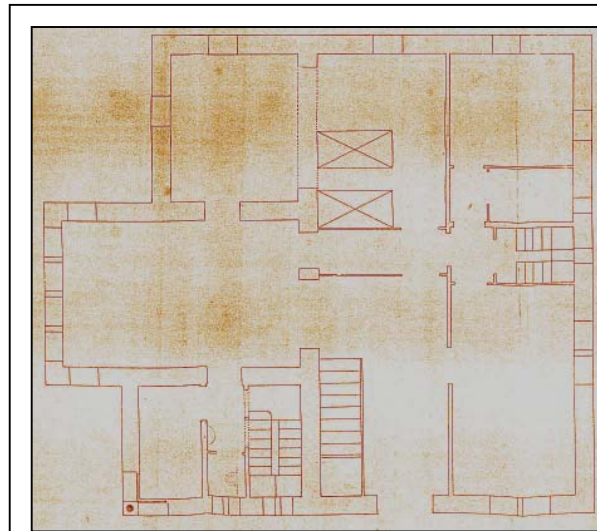

Figura 3.68

Pel que fa al model dels habitatges burgesos, el fet de que la iniciativa per construir depengui de cada un dels propietaris de cada parcel·la implica un resultat molt divers i heterogeni. En conjunt, la majoria dels habitatges mostra un programa funcional ampli, amb 5 o més habitacions, amb edificacions que són generalment de planta baixa i dos pisos (*fig. 3.98*).

Un apunt sobre la Normativa

Quan s'aborda la qüestió de la normativa en les comunitats jardí és precís distingir prèviament si la intervenció implica l'execució de tots els habitatges per part de la promotora o bé es tracta d'un projecte on els habitatges seran executats per cada un dels futurs propietaris, ja que és tant sols en aquest segon supòsit en què aquesta pot tenir un paper significatiu. Per tant, ens referirem preferentment a aquelles intervencions que es van consolidant gradualment en el temps a partir d'unes regles prefixades, és a dir, les que pertanyen al model de l'habitatge burgès¹².

Els recursos normatius d'algunes d'aquestes comunitats jardí permet distingir només en determinats casos una rigorosa preocupació respecte la composició urbana. La majoria dels projectes no venen acompanyats d'una normativa específica, que només trobem en el cas del Park Güell i de l'eixample Malagrida. Malgrat això, cal destacar l'important esforç que el primer d'aquests projectes dedica a la regulació de les futures edificacions. L'única escriptura de compra de parcel·les que es va registrar —la de la casa Trias situada al nord de l'àmbit— incorpora en el mateix text l'esmentada ordenança. Els diferents paràmetres d'ordenació, així com els compromisos que el propietari havia d'assumir, demostren una sorprenent sensibilitat d'Eusebi Güell per controlar tant els aspectes volumètrics i paisatgístics de la intervenció com els que tenen a veure amb el manteniment i la conservació. Aquesta ordenança no té precedents en les comunitats jardí, ni podem trobar cap altre de tant elaborada, i la seva singularitat mereix que reproduïm alguns fragments:

12 Tot i que les cases barates s'ajusten a les distintes lleis que es varen desenvolupar en el seu moment, no es pendran en consideració per tractar-se de regulacions que tenien a veure més amb l'habitatge que amb les condicions urbanístiques de la proposta. Tampoc tindrem en consideració l'habitatge social que planteja el creixement en malla (família HM) en tant que es tracta de regulacions urbanes molt similars a les actuals.

NOTARIA
de
D. MANUEL BORRÁS Y DE PALAU
BARCELONA
ESCRITURA
de
Establecimiento otorgada por don
Eusebio Güell y Bacigalupi a favor de
Don Martín Trías y Doménech
AUTORIZADA
A 24 de julio de 1902

[...]

Este establecimiento se otorga como mejor en derecho proceda y con sujeción a los siguientes pactos:

Primero: Con el fin que la heredad “Muntaner de Dalt”, de las que se segregan las fincas que ahora se establecen, conserve perpetuamente el carácter de Parque urbanizado que, respondiendo a los fines de belleza, recreo, higiene i salubridad, quieran tenga, los Señores otorgantes, Don Eusebio Güell, por sí y sus sucesores, se obliga, primero, a no destinar nunca a solares edificables más que las porciones de la heredad que, con sujeción al proyecto y planos formulados por el Arquitecto Don Antonio Gaudí, tienen este destino, conservando siempre el resto del total inmueble para caminos, plazas, paseos, viaductos, puentes, grutas y otros servicios de ornato, utilidad e higiene y recreo comunes a los distintos solares y segundo a sujetarse respecto de los solares de la heredad que por si mismo edifique, e imponer respecto a los que maneje las limitaciones y condiciones con que podrán edificarse los que ahora se establecen, de suerte que esta condiciones y limitaciones, en interés y utilidad recíprocos de los distintos predios, tengan el carácter y fuerza de unas ordenanzas emanadas de la autoridad, aunque con la inmutabilidad propia del contrato.

Segundo: El señor adquirente se obliga a mejorar dentro de un año, a contar desde el día de hoy, uno de los solares establecidos, construyendo en él uno o varios edificios y dedicando a jardín, cultivo o bosques la parte no edificada. Esta última aplicación tendrá mientras no se destine a casa torre el otro solar.

Tercero: En la edificación de los dos solares establecidos deberá el Señor adquirente sujetarse a las siguientes reglas:

Primera: Al objeto de que en todo tiempo subsista una superficie considerada de bosque, cultivo o jardín, el edificio o edificios que se construyan no podrán nunca ocupar en junto un área mayor que la sexta parte de la totalidad de los solares, aunque éstos se subdividan, o sea, para el primer solar un máximo de seis mil ciento veinte y tres palmos cincuenta centímetros cuadrados,

equivalentes a doscientos treinta y un metros trescientos treinta y tres milímetros, y para el segundo solar un máximo de cinco mil novecientos cuarenta y nueve palmos ochocientos treinta y tres milésimos cuadrados, equivalente a doscientos veinte y cuatro metros setecientos setenta milímetros. No serán considerados a éste efecto como edificaciones los cuerpos construidos con cristales, las glorietas ni los umbráculos e invernáculos.

Segunda: A fin de que la situación y altura de unos edificios no perjudique a los demás del Parque, se estatuye, primero, que los edificios deberán estar comprendidos en todas sus partes, debajo de una superficie descrita por la meridiana que inclinada el Sur y a su cuarenta y cinco grados del plomo a nivel, recorra los perímetros de la parte Sur del solar o solares vecinos situados al Norte; y segundo, que junto a los perímetros de la parte Sur de los solares establecidos deberá dejarse una zona sin edificar de una anchura mínima de tres metros, salvo que estos mismos perímetros linden con un camino o plaza, en el cual caso podrá edificarse junto a los mismos.

No estarán sujetos a las anteriores restricciones los remates o coronamientos de los edificios, los cuerpos construidos con cristales, las galerías, las glorietas y los umbráculos e invernáculos.

Tercera: Las cercas que se construyan en los lindes de los solares establecidos con los caminos, sólo podrán consistir, en la parte que ascendieran de ochenta centímetros a partir del suelo, en verjas, espino artificial o vegetación. Podrán, no obstante, construirse a mayor altura de la indicada los pilares convenientes para sostén de las verjas y demás cercas de aislamiento de los predios contiguos con tal que no excedan de dos metros ochenta centímetros de altura.

Cuarta: No podrán el señor adquisidor a sus sucesores en forma ni bajo pretexto alguno destinar los solares establecidos a fábricas, talleres, hornos de ladrillera o de pan cocer, herrerías, hospitales, clínicas, sanatorios, hoteles, fondas, restaurantes, hospedajes, cafés, chocolaterías, merenderos, tiendas, depósitos de drogas o materias explosivas, almacenes, ni en general al ejercicio de ninguna industria, oficio o profesión que perjudique o incomode a los propietarios del Parque o no correspondan a la especial urbanización que a éste se ha querido dar con un carácter permanente.

Quinta: Todas las obras de explanación que deban practicarse en las áreas establecidas para su adecuada utilización, ya en su sexta parte edificable, ya en las cinco sextas partes destinadas a jardín, cultivo o bosque, correrán a cargo del Señor adquisidor.

Sexta: El Señor adquisidor no podrá cortar ni arrancar, sin perjuicio de las podas ordinarias, los árboles que ahora existen en los terrenos establecidos si el tronco de los mismos tuviese, a la altura de un metro y medio, un grueso o diámetro de quince centímetros o mayor, debiendo, si lo hiciese, abonar al Señor estableciente o a los suyos la cantidad de cincuenta pesetas por cada árbol de dichas condiciones que se arrancare o cortare.

Se exceptúan los árboles dentro del área o áreas que formen la superficie edificable de los solares.

[...]

Décimo: Mediante el pacto del canon a que se contrae el pacto octavo, el Señor directo por sí y sus sucesores se obliga a establecer y costear los servicios de vigilancia diurna y nocturna del parque y a la conservación de los muros, caminos, paseos, viaductos, arbolado de las vías y demás obras de carácter general y común.

[...]

Duodécimo: Dentro del término de un año contadero desde el día de la notificación a los interesados del requerimiento del que habla el artículo anterior, los distintos dueños de las casas-torres construidas dentro del Parque, deberán constituirse en agrupación o sindicato para hacerse cargo del régimen y administración de los intereses colectivos, a fin de que se conserven perpetuamente los fines de belleza, recreo, higiene y salubridad a que su especial y típica urbanización responde.

[...]

14 de Agosto 1902

Manuel Borrás y de Palau

Els diferents paràmetres establerts en l'escriptura de compra-venda es varen resumir en un document que es posà a l'abast dels possibles compradors per tal de que poguéssin fer-se al càrrec del nivell d'exigència i sofisticació de la intervenció i, per tant, també del seu caràcter elitista:

CONDICIONES
Para la adquisición de solares en el
PARQUE GÜELL
(ca'n Muntaner de Dalt)

El precio de los solares será según su situación.

El comprador, si lo desea, podrá pagar en lugar del importe del solar el interés del 5% en forma de censo redimible sin laudemio.

El adquisidor pagará a D. Eusebio Güell y a sus herederos un censo con dominio directo y único que se reserva el señor estabiliente para sí y sus sucesores, de pensión anual por cada 10,000 palmos, pesetas 5.-. Dicho censo será redimible al 3% después de edificado el solar, reservándose el estabiliente el derecho de tanteo.

El laudemio correspondiente a este censo será a razón de 2% exceptuando la primera transmisión que se verifique, la cual solo devengará el 1%. Gastos de escritura y demás a cargo del comprador.

El comprador se obligará a pagar un canon de Pesetas 1,50 mensuales por cada 10,000 palmos que adquiera, o bien, dado este tipo, lo que a prorrata le corresponda según el número de palmos.

El propietario destinará este canon a la vigilancia del Parque y separación de los caminos.

Sólo podrá edificarse la sexta parte del terreno adquirido; pero para este efecto no se considerarán como edificaciones las galerías, o cuerpos construidos con cristales.

El edificio podrá colocarse junto al camino o en el centro del solar; pero tendrá siempre que guardar respecto del vecino la distancia que le señale un ángulo de 45 grados.

La cerca que se construya junto a los caminos no podrá exceder de una altura de 80 centímetros, debiendo completarse la mayor altura por medio de verjas.

No podrán utilizarse estos solares para construcciones de clínicas, fábricas, talleres o industrias que puedan molestar a los vecinos, ni fondas, restaurantes, etc., etc.; reservándose, empero, el establecimiento y sus sucesores el derecho de permitir la instalación de dichas fondas, restaurantes y clínicas en casos especiales.

Los planos para las construcciones que se deseen hacer, deberán ser presentados su aprobación al señor estabiliente.

Los poseedores de terrenos en este Parque, podrán vender o ceder el todo o parte de su propiedad, sin que por esta razón pueda quedar eludido o sin cumplimiento ninguno de estos pactos.

Dichos poseedores de terrenos no podrán subestablecerlos.

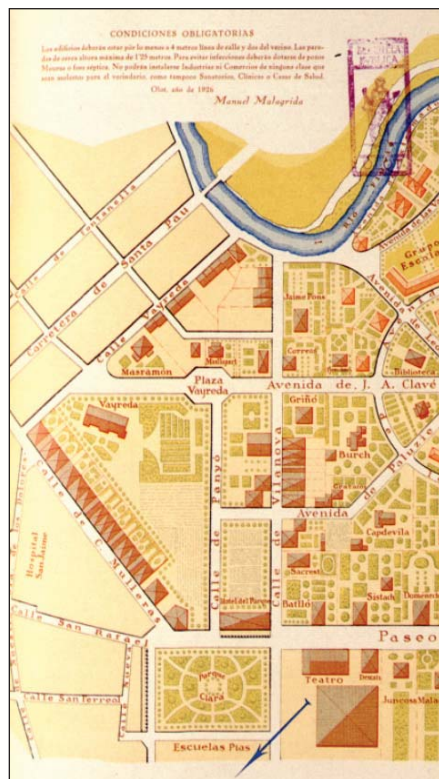
La urbanización de las calles correrá a cargo del estabiliente.

No podrán arrancarse o cortarse los árboles cuyo diámetro exceda de 15 cm.

En caso de contravenir esta prescripción el adquirente abonará al vendedor y a sus sucesores, pesetas 50 por cada árbol que hubiese arrancado o cortado.

Se exceptúan de esta prescripción y de esta penalidad los árboles emplazados en el sitio donde el adquirente edifique.

Esta hoja informativa contiene en realidad un resumen de las condiciones más claramente expresadas en la escritura reproducida.

L'altre ordenança singular en les comunitats jardí és la de l'eixample Malagrada, de 1926, que inclou una regulació molt simple incorporada al plànol original d'ordenació (fig. 3.68). Aquesta només fa referència en aquest cas a les separacions a l'indar, al caràcter de la tanca i als usos compatibles:

Los edificios deberán estar por lo menos a 4 metros línea de calle y dos del vecino. Las paredes de cerca altura máxima 1'25 metros. Para evitar infecciones deberán dotarse de pozos o fosa séptica. No podrán instalarse Industrias ni Comercios de ninguna clase que sean molestos para el vecindario, como tampoco Sanatorios, Clínicas o Casas de Salud.

Podem doncs concloure que les ordenances prenen un paper molt poc rellevant en la definició del resultat urbanístic de les comunitats jardí, atès que la majoria de les intervencions suposen la immediata execució de tota l'edificació residencial, mentre que els projectes que confien la construcció dels habitatges a futurs propietaris no inclouen cap ordenança específica, tret dels dos casos que hem esmentat i dels que en tenim constància. Tot i això, cal insistir en la important aportació que suposa la regulació del Park Güell, ja que a més de la seva innovadora transcendència des del punt de vista urbanístic, reflecteix també el tarannà sociocultural propi de les comunitats jardí burgeses.

Figura 3.68

La regulació de l'edificació en l'eixample Malagrada. Els aspectes normatius del projecte s'inclouen en el plànol d'ordenació.

